

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERDAMUM NO 26 • SEPTEMBER 2020

KRONIEK

EXTRA BIJLAGE
met routes
Open Monumentendag 2020

‘Wie het
verleden
verwaarloost
komt er ooit
oog in oog
mee te staan’

Nelleke Noordervliet
in haar column in Trouw
11 juli 2020, *Oh mijn geliefd
Rotterdam, denk om je geschie-
denis*, een vlammend betoog
van haar over het eren van de
geschiedenis van de stad en
de noodzaak van het behoud
van het Museum Rotterdam.

Nelleke Noordervliet is
sinds 2012 juryvoorzitter van
de mr. J. Dutilhprijs. Zij reikt
deze prijs, voor het beste boek
over de Rotterdamse geschie-
denis, begin 2021 voor de
laatste keer uit.

COLOFON

De Kroniek is het verenigingsblad van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt drie keer per jaar. Leden krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd. Het lidmaatschap kost 35 euro per jaar.

Redactie:

Judith van Gilst, Jeanette Bronts,
Frans Meijer
hgroterodamum@gmail.com
Secretariaat:

C. Hartsuiker, Postbus 23538,
3001KM Rotterdam
Telefoon 0184-682291
Bank NL07INGB0000077300
webmaster Jeanette Bronts
www.rotterdamum.nl

Vormgeving: Inge Croes-Kwee,
Manifesta idee en ontwerp,
Rotterdam

Medewerkers aan dit nummer:
Marjan Beijering, Harlow Brammer-
loo, Jeanette Bronts, Matthijs Dicke,
Roelof van Gelder, Judith van Gilst,
Marianne Klerk, Linda Malherbe,
Frans Meijer, Dik van der Meulen,
Open Monumentendag Rotterdam,
Arie van der Schoor

Druk: Printvisie, Rotterdam
Voorzijde: Verhalenhuis Belvédère,
voor WOII, collectie KBO. foto heden:
Joop Reijngoud.

Achterzijde: Desiree Schippers
Museum Rotterdam
Fotoverantwoording: staat bij elk
artikel afzonderlijk vermeld

Kopij voor de Kroniek 27 moet uiter-
lijk 18 januari 2021 bij de redactie
zijn.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Stuur een email naar roterodamum@roterodamum.nl en we
plaatsen u op de verzendlijst.
En heeft u onze facebookpagina
al eens bezocht? www.facebook.com/Roterodamum. Ook kunt u
Roterodamum op Twitter volgen
@HGRoterodamum

ROTTERDAMSER KAN HET BIJNA NIET

De Maand van de Geschiedenis gaat dit jaar op zoek naar verhalen waarin Oost en West elkaar ontmoeten. Op mijn dagelijkse wandeling over de Willemsbrug houdt dit thema me bezig, samen met de hamvraag: is denken in Wij en Zij, in Hier en Daar een fenomeen van alle tijden of typisch iets van nu?

Vanaf de brug zie ik het Witte Huis, eens de eerste wolkenkrabber van Europa, inmiddels ingesloten door hogere torens. Het Witte Huis was het eerste dat mijn oma zag vanaf de boot. Eind jaren dertig vertrok zij uit Nederlands-Indië naar het moederland. Ik weet vrijwel niets over haar leven aldaar. Mijn oma hulde zich in stilzwijgen. Ik denk aan de fototentoonstelling 'Dossier Indië' in het Wereldmuseum. De ontstellende beelden van het Nederlands-koloniale verleden laten niets aan de verbeelding over.

Bij het luxe nieuwbouwproject op de Boompjes schreeuwt een citymarketingbord mij toe: "De wereld ligt hier aan je voeten." In de *Gids Slavernijverleden Nederland* las ik eerder dat hier het economische centrum was van de Rotterdamse koloniale handel: rijke kooplieden, pakhuizen van het Oost-Indisch Huis en de VOC. Rotterdamse schepen voerden ruim 60.000 tot slaaf gemaakten.

Halverwege de vlaggenparade van onder andere de 174 nationaliteiten in Rotterdam sla ik af naar het standbeeld van Pim Fortuyn waar kortgeleden de activistische Helden van Nooit protest optekenden, net als op Piet Heyn en het Witte de With kunstcentrum. Voor de Erasmusbrug denk ik aan de Black Lives Matter demonstratie begin juni waar duizenden Rotterdammers samenkwamen.

Als Rotterdamse historicus ben ik blij met de nieuwe stemmen die andere verhalen brengen over onze stad. Met onze gemeente die als een van de eerste steden haar eigen slavernij- en koloniale verleden laat onderzoeken. Met discussie over van wie de Rotterdamse geschiedenis is. Want denken in Wij en Zij, in Hier en Daar, is van alle tijden. Rotterdamser kan het bijna niet.

Marianne Klerk, historicus & journalist onder andere voor VERS BETON

IN DIT NUMMER O.A.

4

**VERHALENHUIS BELVÉDÈRE
TOONAANGEVEND, INSPIREREND
EN UNIEK!**

12

**ROTTERDAM WAS VOOR MULTATULI
EEN VEILIGE HAVEN**

21

**IEDEREEN OP PAD IN EIGEN STAD!
OPEN MONUMENTENDAG 2020**

34

KASEKO IN ROTTERDAM

‘Ieder mens heeft een verhaal’

Een citaat opgetekend uit de mond van Linda Malherbe, die in 2008 samen met Els Desmet (sociaal geograaf) en Joop Reijngoud (fotograaf) initiatiefnemer was van Verhalenhuis Belvédère. Een organisch ontstaan particulier initiatief dat is uitgegroeid tot een vrijwilligersbedrijf, met een paar mensen in vaste dienst of werkzaam op free-lancebasis. Niet alleen de totstandkoming van deze thuisbasis is een bijzonder inspirerend verhaal. Het Verhalenhuis Belvédère heeft als doel om ontmoetingen te creëren en verbindingen tot stand te brengen. Belangrijk is dat mensen naar elkaar luisteren of zoals burgemeester Aboutaleb het zei tijdens zijn bezoek in 2017 aan het Verhalenhuis: ‘Als alle mensen zouden luisteren naar elkaars verhalen, zouden er geen vreemdelingen zijn.’

DOOR JUDITH VAN GILST

VERHALENHUIS BELVÉDÈRE

TOONAANGEVEND, INSPIREREND EN UNIEK!

RECHTHUISLAAN 1 WAS VOORBESTEMD OM VERHALENHUIS TE ZIJN

Het pand op de hoek van de Rechthuislaan en de Veerlaan, dichtbij de Nieuwe Maas op Katendrecht, waar je het water bijna hoort klotsen tegen de kade, kent een rijke geschiedenis. Linda schreef over de periode tijdens de oorlog al een artikel, *Verboden voor Duitsers**, in de Kroniek van juni 2019. Maar de historie van dit gebouw reikt veel verder terug. Al in 1894 heette het gebouw Belvédère. De ruimte werd vervolgens op vele manieren gebruikt, van grand café tot bioscoop, worstelvereniging en tijdens de oorlogsjaren was er een verboden jazzdancing. Meer dan zestig jaar woonden bovenin het vier lagen tellende gebouw de bekende kunstenaar Wally Elenbaas en zijn Joodse vrouw, Esther Hartog, die fotografe was. Samen doken zij hier in 1942 onder toen het pand dichtgetimmerd was nadat er een brandbom op was gevallen. Zij waren er veilig want bij de ingang van Katendrecht stond een bord ‘Voor Duitsers verboden’ bang als de bezetters waren voor de ziektes die soldaten bij de meisjes zouden kunnen oplopen. Wally en Esther bleven er wonen tot hun dood ook al stond het

pand sinds 1978 op de nominatie voor sloop. Dit gebouw dat zoveel historie kent, was als vanzelfsprekend de plek om een Verhalenhuis te beginnen.

Nadat het Verhalenhuis sinds 2008 in gebruik was als tijdelijke werkplek, werden in 2012 plannen gemaakt voor appartementen op de locatie van het Verhalenhuis. Het was zaak om snel te handelen en zeggenschap te krijgen over de toekomst van het pand. In samenwerking met Deloitte en Rabobank Rotterdam werd een concept ontwikkeld dat het enthousiaste particulieren mogelijk maakte om een obligatie te kopen. Zo kon de opgerichte stichting in combinatie met een hypotheek en steun van verschillende stichtingen, eigenaar worden van het gebouw. De regeling was door de ANBI status van de Stichting voor alle partijen fiscaal gunstig. Het aantal obligatiehouders was 33 in 2013, groeide tot 190 in 2019 en groeit nog steeds. Sinds 2017 drijft het Verhalenhuis niet alleen op deze particuliere fondsen, maar is zij opgenomen in het Cultuurplan van de gemeente Rotterdam en krijgt zodoende een vijfde dekking voor de ondersteuning van het zogenaamde ‘kernteam’.

^ Café Belvédère rond 1900, onbekende fotograaf, collectie KBO

^ > Aanzicht Verhalenhuis Belvédère. foto Joop Reijngoud

Door de specifieke aanpak van de initiatiefnemers en het besluit om tijdens de vijf jaar durende verbouwing, de 'winkel' gewoon te openen, heerst in het pand een huiselijke sfeer. Iedere bezoeker voelt zich er snel op z'n gemak. Dit zorgt ervoor dat mensen willen meehelpen en meedenken om van het Verhalenhuis hun thuisbasis te maken.

Verhalenhuis Belvédère zoekt actief de verschillende gemeenschappen op die Rotterdam rijk is. Zij maken de migratieverhalen zichtbaar en werken daarbij samen met de mensen zelf. Dit lukt vooral door de open-ended manier van functioneren. Het Verhalenhuis is een echte pionier en wil innovatief zijn en blijven. Zo vergaart zij werkelijk het

> De bezoekers, omwonenden en bijna 20 medewerkers (waarvan 15 zzp'ers) en ruim 160 vrijwilligers allemaal ervaren zij in Verhalenhuis als thuis en voelen dat ze welkom zijn.

immaterieel erfgoed van de stad. In de loop van de afgelopen jaren is dit op verschillende manieren opgespoord en vastgelegd. De ontmoetingen in de 'schatteet', die omgebouwd was tot studio en op vele plaatsen in de stad geparkeerd werd. Op reis door de stad werden Rotterdammers uitgenodigd om hun verhaal over 14 mei 1940 te vertellen. Later werden deze opnames gemonteerd en gepresenteerd als het verhaal over het bombardement verteld door de bewoners zelf. Dit verhaal werd beluisterd via de koptelefoon door vele Rotterdammers, jong en oud. Daarna gebeurde hetzelfde over de wederopbouw van Rotterdam. Deze werkwijze leverde zoveel mooie en indrukwekkende verhalen op dat het schatteetje nog steeds door de stad trekt. De Verhalenkeet werkt altijd: ze luistert, waardeert, verbindt en reikt tot in de haarvaten van de stad, langs gemeenschappen voor migratieverhalen en naar allerlei straten om portretten te maken van de bewoners.

Ook in het pand aan de Rechthuislaan wordt met veel creativiteit voortdurend gewerkt aan het kennismaken met de ander. Elke drie maanden is er een nieuwe tentoonstelling op de eerste en tweede etage, waarvan de inhoud vaak werkenderwijze tot stand komt. De onderwerpen zijn zeer divers, maar altijd gaat het over de stad, haar ontwikkeling en haar bewoners. Aan de hand van kunst en erfgoed van Dolf Henkes, Wally Elenbaas, foto's en objecten rond een thema of gemeenschap. Essentieel is de laagdrempeligheid van de expositieruimtes. Het is geen museum, maar een gebruikruimte. Het Verhalenhuis is een huis waar mensen aankomen, weer weggaan, ontmoetingen hebben en vooral hun eigen activiteiten en bezigheden kunnen uitvoeren en daarbij lering of inspiratie krijgen door de omgeving of setting. Zelf noemen de initiatiefnemers dit 'onzichtbaar regisseren'. 'Wij faciliteren de mensen altijd met onze missie voor ogen: de ontmoeting met de ander en het andere. Mensen krijgen - in het klein of in het groot - de sfeer, de openheid, de gastvrijheid, de geschiedenis en de persoonlijke verhalen mee'.

De meest informele manier om contact te maken met elkaar is van oudsher de maaltijd. Vanuit die gedachte ontstond het concept voor de Volkskeuken. Rotterdammers van meer dan 50 verschillende nationaliteiten, kookten in de keuken van Belvédère hun favoriete gerechten en vertelden de bezoekers hun levensverhaal. Iedere gastkok brengt behalve zijn of haar levensverhaal meestal ook een aantal personen uit het eigen netwerk mee. En zo vinden er vele spontane ontmoetingen plaats aan tafel met vaak heerlijke gerechten in de grote, veilige huiskamer van het Verhalenhuis.

◀ In de komende jaren hoopt het Verhalenhuis de samenwerking- en onderwijs-activiteiten uit te bouwen om zo de kunst van het erfgoedmaken te laten beklijven in de Rotterdamse samenleving.

In deze gastvrije omgeving is in de loop van de jaren ook plaats gemaakt voor persoonlijke feesten. In ruil voor een aantal gastplekken werd de ruimte beschikbaar gesteld voor bijvoorbeeld een Bulgaars geboortefeest of een Somalische diplomaparty. Zo is het Verhalenhuis ook 'te huur' als ruimte voor allerlei groepen, feestelijke gelegenheden, vergaderingen en bijeenkomsten. En in coronatijd zal ook voor elk verzoek een passende en creatieve oplossing gezocht worden.

ERFGOEDMAKEN TOT KUNST VERHEFFEN

Een open en lerende houding ligt ten grondslag aan alle activiteiten van deze gelauwerde groep creatie-

ve ondernemers. Of het nu een gesprek organiseert tussen Feyenoord-fans en Joodse Rotterdammers of een les voor een schoolklas. Altijd staat de vraag van de bezoekers centraal. In de loop van de tijd zijn zo al meerdere samenwerkingsverbanden ontstaan tussen het Verhalenhuis en diverse scholen, het Stadsarchief, Museum Boijmans, Wereldmuseum Rotterdam. Belangstelling voor de unieke werkwijze is er niet alleen van andere instellingen in Rotterdam, maar ook uit Amsterdam en zelfs internationaal. Verhalenhuis Belvédère heeft een geheel nieuw cultuurggenre ontwikkeld : erfgoedmaken en vormgeving van de hedendaagse vertelkunst. Hierdoor worden ook nieuwe groepen en mensen betrokken die niet gewoon zijn aan cultuurprogramma's deel te nemen. De Reinwardt Academie Hogeschool voor de Kunsten uit Amsterdam heeft in hun project *Straatwaarden* het Verhalenhuis Belvédère zelfs het voorbeeld van geëngageerd, empathisch erfgoedmaken genoemd.* Of dat nu de verhalen zijn van buurtbewoners met allerlei bijzondere anekdotes over het pand en haar inwoners gedurende vele jaren, een nadere kennismaking met vertegenwoordigers uit de Chinese gemeenschap of de gedichten en liederen opgevoerd tijdens de Al Rewaq, georganiseerd door de uit Syrië gevluchte schrijver en dichter Adnan Alaoda. Deze laatste was het die als eerste 'writer in residence' de bovenste etage van het pand bewoonde.

➤ Nelleke Noordervliet (l) en Linda Malherbe.

ESSAYS MET EEN VERHAAL

In 2017 verscheen het eerste essay *R.T.R.D.M.T.R.T.R.D., een stadswandeling* dat het Verhalenhuis in eigen beheer heeft uitgegeven. Abdelkader Benali beschrijft zijn tocht door het Rotterdam van zijn jeugd waar hij wandelend over de paden door de stad herinneringen ophaalt. Na dien zijn nog twee andere zeer interessante essays verschenen in deze reeks; *Hier is daar, Daar is hier*, Verhalenhuis als vrijplaats (2017) van Esseline van de Sande over de Syrische vertelcultuur en de vluchtelingschrijver Adnan Alaoda en *In van God verlaten oorden*, (Shenzhen, Hongkong, Paramaribo, Den Haag Rotterdam), een erfenis van overzeese expansie van Carla Tjon. Carla Tjon is door Roterodamum uitgenodigd om een lezing te geven op 22 oktober in de Laurenskerk, waar na de jaarlijkse Algemene Leden Vergadering, een Roterodamum Café georganiseerd wordt. Alle essays zijn via de website van Verhalenhuis Belvédère (webshop) te verkrijgen.

UIT: R.T.R.D.M.T.R.T.R.D., EEN STADSWANDELING DOOR ABDELKADER BENALI

‘Het is alsof door te vertellen je de aanwezigheid van de ander vervolmaakt. Daarom is een luisteraar belangrijker dan de verteller. Vertellen kan iedereen. Vertellen kan bij toerbeurt afgesproken worden, daar vallen afspraken over te maken. Luisteren ligt lastiger. Sterker nog: willen we uitgroeien tot verhalenvertellers, dan moet eerst aan de voorwaarden van het luisteren zijn voldaan.’

‘Toen we in Rotterdam kwamen wonen, hadden we een aardappelboer om de hoek. Je moest een paar treden af, kwam in een soort aardappelmarkt terecht, met in de bruine bakken de verschillende aardappelen naar soort. Uit die bakken kwam de grote man naar voren. Hij praatte opgewekt, aardappels verkopen moest wel zijn lust en zijn leven zijn. De glimlach deed zijn gigantische lichaam zweven. We hadden niks van hem te vrezen. Zijn handen waren bijna net zo groot als de aardappelkisten. Was de kist bijna leeg dan gooide hij de resterende aardappelen over. Zo ging het de hele dag door. Een aardappellawine.

In de Vierambachtstraat rook het naar het plateland. Die man was de aardappel. Na de tas gevuld te hebben overhandigde de grote blonde reus de tas. De handen van de blonde reus leken net als de aardappelen uit de grond te komen. Aan die handen had deze man natuurlijk alles te danken. Hij was onze eerste Nederlander.’

UIT: HIER IS DAAR, DAAR IS HIER, VERHALENHUIS ALS VRIJPLAATS (2017) DOOR ESSELINE VAN DE SANDE

IK BEN VAN PLAN OM TE VERTREKKEN

door Adnan Alaoda, vertaling Nassira Takhtoukh

Ik ben van plan om te vertrekken,
en net als een kameel
heb ik mijn ziel gedragen,
die moe is van dragen.

Ik ben van plan om te vertrekken,
maar ik heb geen bagage
geen bestemming
en geen liefde die op me wacht.

Ik ben van plan om te vertrekken,
en ik heb alleen mijn deur meegenomen.
Waar ik ook zal zijn,
zal ik naar beneden gaan en de deur hoger zetten.
Als ik erop klop, zullen de afwezigen open doen.

Ik ben van plan om te vertrekken,
en ik heb Ward² op mijn nek gedragen
Ik zei: ‘Zie je mijn zoon,
waar we waren en waar we nu zijn?
Het hart was een kudde gazellen
en nu is het een spinstok.’

Ik ben van plan om te vertrekken.
Ik ben vergeten om te huilen,
en mijn tranen aan Sjeik Muhyiddin³
toe te vertrouwen.
Ik ben mezelf vergeten in Qudsaya⁴,
Ik ben vergeten en vergeten,
En o mijn ziel,
voordat ik vertrek,
Heb ik al heimwee.

- 2 Ward: de naam van de zoon van de dichter Adnan Alaoda
3 Sjeik Muhyiddin: een beroemde, populaire en geliefde wijk in Damascus genoemd naar de bekende soefist sjeik Muhyiddin Ibn Arabi
4 Qudsaya: een stad dichtbij Damascus

Alle foto's bij dit artikel zijn afkomstig uit archief van Verhalenhuis Belvédère. De kleurenopnames zijn van Joop Reijngoud
De foto's bij het interview van Carla Tjon zijn privébezit

VERBLIJVEND IN ROTTERDAM

door Adnan Alaoda, vertaling Nassira Takhtoukh

Verblijvend in Rotterdam vraag ik me af:
Ben ik mezelf of verbeeld ik mezelf in een droom?
Verblijvend in Rotterdam staar ik naar mensen
De paden voor het reizen zijn open
Maar de weg naar Damascus zijn gesloten.
Zittend en overgenomen door de tijd die moe van
mij is,
Omdat ik moe ben.
Ik zweer bij God: 'ik ben moe'
En ik ben veranderd
Net als een dag die als vrijdag slaapt en als zaterdag
wakker wordt.

هنا هناك .. هناك

وبيت القصص هو الملاذ

MET EEN OOSTERSE BLIK KIJKT CARLA TJON NAAR HET WESTEN

Op negenjarige leeftijd komt Carla met haar ouders, drie zussen en een broer naar Nederland. Het gezin komt dan uit Paramaribo, waar haar ouders na hun vertrek uit Hongkong, ruim tien jaar een kruidenierswinkel bestierden. De onafhankelijkheid van Suriname in 1975 was directe aanleiding om nogmaals een enorme stap te wagen.

China hadden haar ouders al in 1955 verlaten, na de komst van Mao Zedong en het communistische regime. Haar vader reisde vooruit naar Suriname, later gevolgd door zijn vrouw en hun oudste zoon, die nog in China geboren werd.

Voor het vertrek uit Suriname en de verhuizing naar Nederland was haar moeder de drijvende kracht. Zij vond het belangrijk dat haar kinderen een goede opleiding zouden volgen en door hard werken alles uit het leven zouden halen.

Het gezin Tjon arriveerde in de winter van 1975 in Nederland. Zij vestigden zich in de Haagse Schilderswijk, de stad waar al andere familieleden woonden. In Paramaribo was Carla gewend aan regels en tucht op een katholieke meisjesschool, waar Nederlands de voertaal was en aanvankelijk geschiedenis en topografie van Nederland erin werden gestampt. Pas in het jaar van de onafhankelijkheid, kwam de geschiedenis van de Surinaamse bevolking eindelijk in het Surinaamse onderwijs aan bod.

In de Schilderswijk klom het Hagenees toch heel anders dan het Nederlands dat keurig geleerd was bij de nonnen op school. De tucht en orde werden ingeruild voor Montessorionderwijs in Nederland. Zelf keuzes maken en zeggen wat je vindt, waren de pijlers in het Nederlands onderwijs, waar Carla, die zich liever op de achtergrond hield, zich ongemakkelijk bij voelde. Toch koos ze er al vroeg voor om haar eigen weg te gaan en zich los te maken van de familie. Ze verhuisde naar Rotterdam om te studeren aan de Willem de Kooning Academie voor Beeldende Kunst en stapte over naar Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit.

Na haar studie werkte Carla als redacteur bij onder andere Migrant TV, IKON, KRO en NOS, om via de regionale omroepen Noord-Holland en Rijnmond terecht te komen op de debatafdeling van de Rotterdam Kunststichting. Met 9/11 en de moord op Pim Fortuyn net achter de rug werden debatten geprogrammeerd in Zaal de Unie die inhaakten op de actualiteit. De tijdgeest werd beheerst door het idee van een 'clash of civilizations': in de media ontvouwde zich een hetze tegen de islam. Omdat het westers perspectief altijd leidend is geweest, nodigde ze voor de culturele instelling Kosmopolis in Den Haag niet-westerse kunstenaars en denkers uit om werk te produceren en met hún kijk te schrijven over Nederland.

Tijdens haar schooljaren richtte de leerstof over China zich vooral op de communistische staat. Voor de Chinese geschiedenis ging ze zelf op zoektocht. Na bezoeken aan Hongkong en de geboortegrond van haar ouders, leerde ze meer over de Hakka, hun eeuwenoude taal en het gebied waar haar ouders opgroeiden. Het gaf haar een kijk in de omvangrijke geschiedenis, de cultuur, het holistisch en collectief denken. Een Chinese gemeenschap – of dat nu in een dorp in China is of een China Town in Nederland – overleeft door elkaar te steunen. Door haar contact met familieleden, die nog steeds in Paramaribo, Shenzhen en Hongkong wonen, leerde ze ook om met een Oosterse blik naar het Westen te kijken.

^ Eerste Heilige Communie, nog in Suriname.

> van boven naar beneden: In Nederland op de La Reyschool, Carla rechtsonder.

Chiwu, het geboortedorp van Carla's moeder, inmiddels opgeslokt door de stad Shenzhen.

Huanglonghu.

Propaganda is overal te zien op gebouwen.

De vraag die
het Verhalenhuis
haar stelde was:
hoe komt het dat
wij de Chinezen,
die hier al vele
decennia wonen,
zo slecht kennen?

In 2018 vroeg Linda Malherbe haar om een essay te schrijven. De vraag die het Verhalenhuis haar stelde was: hoe komt het dat wij de Chinezen, die hier al vele decennia wonen, zo slecht kennen? Met die vraag werkte Carla de geschiedenis van haar voorouders uit tot een boeiend verhaal: 'In van God verlaten oorden' (Shenzhen, Hongkong, Paramaribo, Den Haag, Rotterdam) - Een erfenis van overzeese expansie. Het is in 2019 als deel 3 verschenen in de reeks die Verhalenhuis Belvédère sinds enkele jaren uitbrengt.

Het Historisch Genootschap Roterodamum heeft Carla Tjon uitgenodigd om tijdens de Maand van de Geschiedenis een lezing te geven die aansluit op het thema OOST/WEST en verder in te gaan op de geschiedenis van de Chinese gemeenschap in Katendrecht, Rotterdam en in Nederland. In deze tijd van opnieuw gepolariseerde debatten over afkomst en discriminatie in Nederland heeft Carla een scherpe visie op de maatschappelijke ontwikkelingen van deze tijd. Haar kijk op de rol van de westerse (sociale) media en politiek zorgt voor gezond wantrouwen waarmee zij via zoveel mogelijk 'onafhankelijke' kanalen de huidige framing en ontwikkelingen in de voormalige Britse kolonie volgt. Een Roterodamum Café op 22 oktober om naar uit te kijken!

Kijk voor het hele artikel 'Verboden voor Duitsers' op www.rotterdamum/kroniek22

De ontstaansgeschiedenis van het Verhalenhuis staat aan de hand van 10 verhalen prachtig beschreven in 'De magie van het Verhalenhuis Rotterdam' door Linda Malherbe, uitgegeven door de Reinwardt Academie Amsterdam. Te koop voor € 7,50- bij het Verhalenhuis zelf of via de webshop.

ROTTERDAM WAS VOOR

Op 2 maart 1820 werd Eduard Douwes Dekker geboren in Amsterdam. Onder het pseudoniem Multatuli (ik heb veel geleden) schreef hij zijn klassieker *Max Havelaar*. 2020 is het Multatuli-jaar; tijd om Dik van der Meulen te vragen om de bijzondere band van de schrijver met onze stad eens nader toe te lichten. Dik van der Meulen is de auteur van *Multatuli leven en werk van Eduard Douwes Dekker*, de eerste biografie van Multatuli, die in 2003 de AKO-literatuurprijs won.

DOOR DIK VAN DER MEULEN

ATHEÏST MULTATULI GEËERD IN NIEUWE KERK

Toen Multatuli's tweehonderdste geboortedag begin dit jaar nogal groots werd gevierd – met de onthulling van een gedenksteen door de koning en een feestrede van de schrijver Arnon Grunberg – gebeurde dit als vanzelfsprekend in Amsterdam: de stad waar hij als Eduard Douwes Dekker op 2 maart 1820 was geboren, en waar hij tot zijn vertrek naar Nederlands-Indië in 1839 was opgegroeid.

Multatuli had de huldiging op zichzelf ongetwijfeld de normaalste zaak van de wereld gevonden: daar was hij zelfbewust genoeg voor. Maar of hij het met de locatie eens was geweest? De steen, ontworpen door de kunstenaar Jeroen Henneman, ligt in de Nieuwe Kerk, wat voor Multatuli – een der aartsvaderen van het atheïsme in Nederland – al bijzonder is. En die kerk staat dus in Amsterdam, een stad waarop hij als volwassene met gemengde gevoelens terugkeek. 'Gylieden ademt dampen in van vuil water, – het ziet zwart,' schreef hij in 1860 over de Amsterdammers. 'Uw straten zyn krom, benauwd en morsig. Uw dochters lopen over die straat. Dat hindert U niet: gebrek aan schoonheidsgevoel.'

En die stad, waarover hij zich zo misprijzend kon uitlaten, had al enkele herinneringen aan Multa-

tuli, zoals een groot standbeeld, een wat kleiner beeld waarin twee hoofdpersonen uit zijn boeken waren vereeuwigd en, niet in de laatste plaats, een compleet museum dat aan hem was gewijd. En dat terwijl er plaatsen in Nederland waren waar Multatuli zich, zeker op latere leeftijd, aanzienlijk meer mee verbonden voelde. Zoals Rotterdam.

Waarbij meteen moet worden aangetekend dat zijn gevoelens ook voor deze stad niet eenduidig waren – maar dat was typerend voor Multatuli, die zichzelf 'een vat vol tegenstrijdigheden' noemde (een van de vele termen en uitdrukkingen waarmee hij de taal verrijkte).

HOTEL WEIMER WAS VAST LOGEERADRES

In het vroege najaar van 1859 schreef Multatuli in Brussel in enkele weken tijd zijn *Max Havelaar*: zijn beroemd geworden, meeslepende aanklacht tegen de uitbuiting en het overheidsfalen in de koloniën. Hij was in de Belgische hoofdstad terechtgekomen na een loopbaan in Nederlands-Indië van vijftientig jaar, gevolgd door drie jaren van omzwervingen door Europa. Nederland meed hij, omdat daar nogal wat schuldeisers van hem woonden. Maar na de voltooiing van zijn boek

MULTATULI EEN VEILIGE HAVEN

❖ Onthulling van een gedenksteen door de koning in de Nieuwe Kerk. foto Evert Elzinga, Nieuwe Kerk Amsterdam

❖ Hotel Weimer aan de Spaanse-kade. foto Multatuli Museum Amsterdam

waagde hij het af en toe naar het noorden te reizen, en zo kwam hij logischerwijs ook in Rotterdam terecht.

Zijn vaste logeeradres was Hotel Weimer – later herdoopt in Weimar – aan de Spaansekade. Daar was hij ook in de winter van 1861. *Max Havelaar*, begin mei 1860 verschenen (in Amsterdam), had veel teweeggebracht: een vloed van recensies en polemieken, tot en met vragen in de Tweede Kamer. Recensenten, politici en gewone lezers toonden zich geschokt: sommige misstanden in de koloniën waren bij direct betrokkenen misschien wel bekend, maar het was voor het eerst dat iemand ze op een zo indringende wijze onder woorden bracht. Er waren echter ook mensen die zich afvroegen of Multatuli geen vertekende voorstelling van de feiten had gegeven. Dat griefde de schrijver, die in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 21 februari 1861 verklaarde dat hij de bewijsstukken bij de hand had. 'Ik ben bereid

iedereen belangstellende inzage te geven in de Bescheiden, die ik aanhaal in myn boek,' schreef hij, en hij ondertekende zijn stuk met: 'MULTATULI, Rotterdam, Hotel Weimer, 19 Februari 1861'. Een dag later schreef hij aan een bevriende Rotterdammer dat hij genoodzaakt was de stad te verlaten:

Mijn plan was geweest eenige weken in Rotterdam te blijven om een werk te schrijven, en zie heden morgen werd ik alleronaangenaamst verrast door een envoyé van een groot handelshuis alhier aan 't welk ik geld schuldig ben, en dat naar aanleiding mijner annonce van gisteren zich haastte mij op te zoeken om – Inzage te nemen van de stukken die ik aanhaalde ten einde de zekerheid te erlangen dat ik wel wis en zeker in mijn regt ben? – Volstrekt niet! Men kwam mij manen om mijne schuld te betalen hetgeen ten klaarste bewijst dat Droogstoppel niet gestikt is maar integendeel bijzonder goed op de zaken past.

Het handelshuis dat hem achter de broek zat, was dat van de reder Anthony van Hoboken, die hij nog geld verschuldigd was na zijn laatste reis naar Java.

MULTATULI INSPIREERDE SOCIAAL BEWOGEN ROTTERDAMMERS

Ook als hij er niet was, hield de stad hem bezig, niet in de laatste plaats omdat Rotterdam een belangrijke rol speelde in de opkomst van de arbeidersbeweging. Hoewel Multatuli geen socialist was, waren zijn boeken van grote betekenis voor de sociale ontwikkelingen in Nederland. Tot degenen die zijn invloed ondergingen, hoorden sociaal bewogen Rotterdammers Gose Wijnant van der Voo en Jacob de Vletter. De laatste maakte zich, onder veel meer, sterk voor kosteloze zwembaden. In die jaren was de verdrinkingsdood een probleem van de eerste orde, en bovendien werd zwemmen, ook toen al, als een gezonde bezigheid gezien. Maar voor de 'minder beschaafden stand' was het zo goed als onmogelijk het te leren: zwembaden bestonden wel, maar waren te duur, en in het openbaar zwemmen was verboden omdat het als onzedelijk werd gezien. Voor De Vletter was het een aanleiding om in oktober 1868 de brochure *Openbare executie of een koud bad voor Politie en Justitie* te publiceren. Zoals de titel al liet zien, beperkte De Vletter zich niet tot het zwemmen, maar ging hij uitvoerig in op het politionele en justitiële wanbeleid in Rotterdam. Toen er die maand rellen uitbraken, arresteerde de politie De Vletter. De rechtbank in Den Haag veroordeelde hem tot tien jaar. De omstandigheden in de gevangenis waren zo bar, dat hij na een

jaar alweer werd vrijgelaten – als een wrak. Drie maanden later overleed hij.

Multatuli trok zich het lot van De Vletter aan. Hij schreef hem brieven en zocht hem op in de gevangenis. In een 'Causerie', in 1869 verschenen het Indische blad *De locomotief*, greep hij uitvoerig op de affaire terug. 'Nog altyd,' schreef hij, 'worden wy Nederlanders – als de Rotterdamse straatventers en badende kinderen – geplaagd door een bende onbeduidende wezens, wier inerte massa, gewicht scheppende uit vereniging, loodzwaar drukt op Volksgeest en Ontwikkeling.' Hij besloot: 'Waarlyk, indien wy wat meer misdadigers hadden aan te wyzen van de soort des heren De Vletter, wy zouden minder laag staan in de ogen van Europa.'

VORSTENSCHOOL WAS EEN POPULAIR TONEELSTUK

Zijn afscheid van Rotterdam in 1861 was maar voor tijdelijk. Hij kwam er vaak terug, ook later, nadat hij zich (na tien bewogen jaren) in Duitsland had teruggetrokken. In 1875 speelde de stad in zijn leven een belangrijke rol, toen het Rotterdamsch Tooneelgezelschap onder directie van A.W. le Gras, W.J. van Zuylen en J.M. Haspels – allen verbonden aan de Nieuwe Rotterdamsche Schouwburg-vereniging – besloot zijn toneelstuk *Vorstenschool* op de planken te brengen. Tegenwoordig zijn er nog maar weinigen die *Vorstenschool* tot de hoogtepunten van Multatuli's werk rekenen. De hoofdrolspeelster is koningin Louise, een verlichte vorstin die het beste met haar volk voorheeft, maar gedwarsboemd wordt door ministers, raadgevers en trouwens ook een onwillige echtgenoot. Multatuli's eigen afkeer van de parlementaire democratie schemert erin door, en ondanks de vaardige en soms mooie

metrische verzen waarin hij het heeft geschreven, is de strekking reactionair en de plot drakerig. Anderhalve eeuw geleden keek men er echter anders tegenaan. Vorstenschool hoorde tot Multatuli's populairste werken en het werd – al dan niet gecompri-meerd – door vele gezelschappen uitgevoerd.

Maar het begon met het Rotterdamsch Tooneelgezelschap. Begin 1875 had de schrijfster en actrice Mina Kruseman met Le Gras, Van Zuylen en Haspels een contract gesloten om Vorstenschool op te voeren. Kruseman zelf zou de rol van koningin Louise spelen. In februari 1875 reisde Multatuli vanuit zijn woonplaats Wiesbaden naar Rotterdam, om de repetities bij te wonen. De acteurs vonden het prachtig dat hij erbij was – behalve Mina Kruseman, die steeds meer kritiek van Multatuli op haar vertolking moest verduren. Toen ze een gevoelige passage declameerde, besluitend met de woorden 'Wat is poëzie? Wat is liefde?' – riep hij vanuit de zaal: 'Juffrouw! Zo wil ik nog geen liefde van mijn keukenmeid!' Omgekeerd kon Kruseman zijn aanwezigheid al snel niet meer verdragen. Ze was, schreef ze, in een 'openbaren oorlog' met Douwes Dekker, die ze 'een ellendig klein mannetje en zeker de gevaarlijksten vijand van Multatuli' noemde: hoe groot haar afkeer ook was van de persoon, de grootheid van de schrijver trok ze niet in twijfel. 'Waar haalt zoo iets ordinairs zoo'n kolossaal talent vandaan?' vroeg ze zich vertwijfeld af. Ondanks de vijandigheden tijdens de repetities ging *Vorstenschool* op 1 maart 1875 in première, zij het niet in Rotterdam, maar in Utrecht. Dit was naar verluidt een wens van Kruseman. Eén dag later speelden ze het stuk alsnog in Rotterdam, en eigenlijk had deze

▲ Jacob Hendrik de Haas. foto Multatuli Museum Amsterdam

tweede voorstelling nog meer betekenis, omdat Multatuli die dag zijn vijfenvijftigste verjaardag vierde. Terwijl hij zich liet toejuichen en huldigen, zou Mina Kruseman vanuit de coulissen hebben geroepen: 'Publiek, ik veracht u met grote innigheid!' – een beroemd citaat van Multatuli zelf. (Maar Kruseman is voor dit wapenfeit wel de enige bron.)

ROTTERDAMSE VRIENDEN WERDEN ECHTE 'MULTATULIANEN'.

In het publiek zat ook de Rotterdamse oogarts Jacob Hendrik de Haas met zijn vrouw Gosewina Carolina (in de omgang 'Line of Lientje' genoemd). Samen met andere Rotterdammers hadden ze voor de jarige auteur een krans besteld. Ook hen verachtte hij niet, dat bewees de vriendschap die zich tussen Multatuli, zijn tweede vrouw Mimi Hamminck Schepel en het echtpaar De Haas ontspan. De 'Hazen', zoals Multatuli en Mimi hun nieuwe vrienden noemden, zouden de kern gaan vormen van hechte groep Rotterdamse multatulianen, op wie hij altijd terug kon vallen. Onder hen bevond zich ook de bekende ontdekkingsreiziger Johan François Snelleman, die later directeur

'Van de maan af gezien, zyn wy allen even groot'

zou worden van het Etnologisch Museum van Rotterdam (voorloper van het huidige Wereldmuseum). Dankzij deze trouwe vriendschaar werd Rotterdam, als hij Nederland bezocht, steeds meer Multatuli's uitvalsbasis. Als het uitkwam logeerde hij bij het gezin De Haas in plaats van in zijn vertrouwde hotel Weimer.

Omgekeerd kwamen zijn Rotterdamse vrienden ook bij Multatuli en Mimi in Duitsland op bezoek. Dat liep niet altijd goed af. In 1884 kwam een zuster van Snelleman, Christine Bremer-Snelleman, met haar man naar Nieder-Ingelheim, waar Multatuli en Mimi sinds 1881 woonden. Een debat over duelleren – Stine Bremer was tegen, ervarings-

deskundige Multatuli voor – liep compleet uit de hand, en hij smeet ze de deur uit. 'Ze verveelden my', zo beschreef Multatuli het incident achteraf. 'Dit was reeds lang 't geval en ik heb de fout begaan hun of hem of haar dit niet terstond te zeggen. In haar geschrift aan Mimi bleek me dat ze eigenwys, betweterig, aanmatigend, bemoeiziek was, en ik had haar ronduit moeten schrijven of laten schrijven dat ook ik al die eigenschappen bezat en ze dus niet kon dulden in 'n ander.'

Voor zijn banden met Rotterdam had dit geen gevolgen. Toen Multatuli in het najaar van 1885 voor de allerlaatste maal naar Nederland kwam, om in Amster-

♥ Het portret op de hoek van de Van Oldenbarneveltstraat, ontworpen door de Mathieu Ficheroux. foto Eric Scholten

dam de begrafenis bij te wonen van zijn uitgever en vriend G.L. Funke, overnachtte hij niet in zijn geboortestad, maar in Rotterdam, bij de 'Hazen'. Veelzeggend was het in dit verband dat Funke enige jaren voor zijn overlijden de rechten op Multatuli's boeken had overgedragen aan de in Rotterdam gevestigde uitgevermaatschappij Elsevier. Nog geen anderhalf jaar na zijn uitgever overleed Multatuli zelf, op 19 februari 1887. Overeenkomstig zijn eigen wensen werd hij gecremeerd (als eerste Nederlander), destijds een kostbare aangelegenheid, die zijn Rotterdamse vrienden financieel mogelijk maakten.

Al heeft Rotterdam geen standbeeld van Multatuli – maar wel een borstbeeld van diens schuldeiser Van Hoboken –, de stad heeft natuurlijk dat andere eerbetoon: het enorme portret op de hoek van de Van Oldenbarneveltstraat (met Multatuli's Idee 155: 'Van de maan af gezien, zyn wy allen even groot'), dat opvallender is dan welk beeld ook. Het werd in 1975 ontworpen door de kunstenaar Mathieu Ficheroux en diende oorspronkelijk als blikvanger voor boekhandel 'Wouter-tje Pieterse in poëzie'. Die winkel is er niet meer en zelfs het pand waaraan het portret destijds hing, is gesloopt. Maar Multatuli's beeltenis is er nog steeds – en terecht. Het is een passende herinnering aan de band die de schrijver had met Rotterdam.

Literatuur:

Chantal Keijsper (red.), *K. ter Laan's Multatuli Encyclopedie* (Den Haag 1995)
H.H.J. de Leeuwe, *Multatuli, het drama en het toneel* (z.p. 1950)
Annet Mooij, *Branie. Het leven van Mina Kruseman (1839-1922)* (Amsterdam 2013)
Dik van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker* (Nijmegen 2002)
Multatuli, *Volledige werken*. 25 delen (Amsterdam 1950-1995)

DE KAPITEIN EN DE SURINAAMSE

DOOR ROELOF VAN GELDER, WINNAAR LIBRIS GESCHIEDENIS PRIJS 2019 MET HET BOEK *DICHTER IN DE JUNGLE*

In maart 1795 schreef een Surinaamse vrouw in Paramaribo, genaamd Jetje, twee brieven aan een Nederlandse marine-officier, Jan Willem Krafft. De brieven zijn aldus geadresseerd:

*De weledel gestrenge heer
Den heer J.W. Krafft
Captijn Luijtenand ter Zee ten dienste der vereenig-
de Nederlanden & &
Af te geven ten huysen van den heer F. Hendriks
Solliciteur der Marine op de
Schotse Dijk te Rotterdam*

*met Cap D. Budler
Dgg [= die God geleide]¹*

De brieven werden meegegeven met het Amerikaanse schip *De Illustrious President* onder kapitein Dennis Butler, maar ze zijn nooit in Rotterdam aangekomen. Het schip werd gekaapt door een Engels marineschip, naar Londen opgebracht (tot goede prijs verklaard). Schip en lading werden verkocht, maar met alle papieren die aan boord waren gebeurde iets bijzonders, die zijn namelijk bewaard gebleven. Ze bevinden zich samen met honderduizenden andere papieren uit gekaapte schepen in het archief van het High Court of Admiralty, het gerechtshof van de Britse marine. Dit archief berust in The National Archives in Kew.

De scheepspapieren en de aan boord aanwezige post speelden een rol bij de rechtsgang die op een kaping volgde. Er moest namelijk worden vastgesteld of de kaping gerechtigd was. Dat was

▲ Gezicht op
Paramaribo.
Aquarel door
Frederik Jäger-
schiöld, 1772.
Rijksmuseum (NG-
1980-2-A).

alleen het geval in oorlogstijd en wanneer het ge-
kaapte schip tot een vijandelijke natie behoorde.
Die papieren konden dan aanwijzingen bevatten
die daarop wezen. Tijdens een onderzoek in die
archieven in 2005 heb ik kunnen vaststellen dat
er zich daar behalve een reusachtige hoeveelheid
scheepspapieren, dat wil zeggen ladinglijsten, be-
manningslijsten, paspoorten, verzekeringspapieren,
scheepsjournaals en dergelijke, ongeveer 38.000
Nederlandse brieven bevinden. Die lopen uiteen
van kattebelletjes tot uitvoerige epistels en ze zijn
geschreven vanuit Nederland naar verre gewesten
overzee, maar ook van daar naar het thuisfront.
De meeste dateren uit de achttiende eeuw en een
groot deel betreft de correspondentie tussen
Nederland en Suriname. De brieven van Jetje beho-
ren daartoe.

Behalve een reusachtige
hoeveelheid ladinglijsten,
bemanningslijsten, paspoorten,
verzekeringspapieren,
scheepsjournaals en dergelijke,
bevinden zich ongeveer
38.000 Nederlandse brieven in
The National Archives in Kew

Van Jetje is, behalve haar twee brieven, helaas wei-
nig bekend. Maar veel wijst erop dat ze een vrijge-
maakte zwarte vrouw is geweest. Ze kon lezen en
schrijven en in haar brieven komt een christelijke
gezindheid naar voren. Kerstening van slaven werd
door de overheid tegengewerkt. Waarschijnlijk
had zij een opleiding genoten bij de Hernhutters
(de Evangelische Broedergemeente). Aan het eind
van haar tweede brief geeft ze haar schoenmaat
op. Daarmee kon Krafft schoenen voor haar kopen.
Slaven mochten geen schoenen dragen en ook dat
wijst er op dat zij een vrijgemaakte vrouw was. Het
lijkt er dus op dat Jetje als vrije vrouw, misschien
als huishoudster, werkte in het huis waar Krafft
woonde. Ze moet in ieder geval zeer gesteld zijn ge-
weest op Krafft en diens zoontje, 'onse kljne vrind',
die hij naar Paramaribo had meegenomen.

Van Jan Willem Krafft weten we meer. Hij werd
geboren in 1755 in Hellevoetsluis. Hij maakte car-
rière bij de marine. Onder schout bij nacht Lodewijk
van Bylandt voer hij in de jaren 1777-1779 naar
de West. Hij nam deel aan de Slag bij de Doggers-
bank in 1781 en werd het jaar daarop adelborst. In
1784 en 1785 diende hij in de Middellandse Zee. In
1794 was hij kapitein-luitenant-ter-zee bij de Rot-
terdamse admiraliteit. In dat jaar keerde hij terug
uit Suriname vermoedelijk op het fregat de Jason.
Vervolgens was hij commandant van de Panther in
de Noordzee en in 1795 van de Castor in Texel.² Hij
was getrouwd en had kinderen.

De eerste brief van Jetje heb ik eerder gepubli-
ceerd.³ Het is een hartverscheurende, bijna koorts-
achtige brief waarin Jetje haar verdriet en ellende
beschrijft. Ze is achtergelaten door Krafft en mist

‘Gedurig zoek ik troost bij God, niemand kan ooit uw plaats bij mij meer innemen’

hem vreselijk. Ze voelt zich ziek van treurnis en is ook bang dat Krafft op zee iets overkomen zal. Ze had, schrijft ze, kunnen trouwen, maar ze zal hem nooit kunnen vergeten. ‘Gedurig zoek ik troost bij God’, gaat ze verder. ‘Niemand kan ooit uw plaats bij mij meer innemen’.

Zo nu en dan schrijft Jetje een regel in het Sranan; ze eindigt met ‘Take joepieken odie odie’ (Groet je kinderen van mij).

De tweede brief, gedateerd 8 maart 1795 en hier-naast afgedrukt, is iets concreter. Ook nu uit Jetje haar smart, maar ze somt ook op wat ze hem allemaal met de Illustrious President toestuurt: kruiden limoensap, gezouten lemmetjes (citroentjes), peper op azijn, gedroogde ‘orange bloemen’, kleine gedroogde oranges (een soort sinaasappelen). Ook zendt ze hem nog wat kleren na, die hij vergeten was. Daarbij stuurt ze nog een cadeautje voor ‘onse klijne vrind’. Dat was Joachim Christiaan, het zoon-tje van Krafft. Ze belooft met een volgende vloot nog meer te sturen, onder andere een papegaai. Aan het eind van de brief geeft ze haar schoenmaat op en de afmetingen van twee ramen. Kennelijk verzoekt ze Krafft een of meer paar schoenen op te sturen en glas of doorschijnend papier voor nieuwe ramen.

We weten niet of Jetje en Jan Willem Krafft elkaar ooit hebben teruggezien. Waarschijnlijk niet. De scheepvaartverbinding tussen Nederland en Suriname was in de Franse tijd sterk gereduceerd doordat Britse kapers en oorlogsschepen een permanent gevaar vormden. Toch bleef er wel handel tussen Nederland en Suriname bestaan dankzij schepen van andere naties, zoals Amerika. De Illustrious President, geladen met suiker, koffie cacao en katoen, is daar een voorbeeld van. Krafft zette zijn marinecarrière voort. Hij nam op het schip de Alkmaar deel aan de slag bij Camperduin op 11 oktober 1797 waarbij een Britse vloot de Nederlandse vloot versloeg. De vice-admiraal Jan Willem de Winter en zijn manschappen onder wie Krafft werden gevangen genomen maar al in december vrijgelaten. Hij blijkt in gevangenschap zijn zoontje Joachim Christiaan bij zich te hebben. Deze jongen ging ook een loopbaan bij de marine tegemoet.

In 1802 komen we Jan Willem Krafft weer tegen en wel als commandant van de Neptunus naar St Domingo. Van 1807 tot 1808 commandeert hij de Chatham in Texel. Dat laatste jaar overlijdt hij in Loosduinen.

DE BRIEF

Voor een betere leesbaarheid is de interpunctie iets aangepast en zijn hoofdletters hier en daar veranderd in kleine letters en andersom. De i is enkele malen vervangen door een j.⁴

[1] Myn lieve vrind van herten met gevoelige traane schryf ik u hoopende en van herten wenshende dat deze myne letteren U Ed beneffens U Ed geachte famielje in de gelukkigste welstand mag aantreffen. Het sal myn van herten lief en aangenaam syn sulks te mogen vernemen.

Wat my aangaat ik ben thans door verdriet aan t sukkelen myne kragte vervallen beste vrind. Hier mede ontfangd U Ed een klijn kelderke van ses stoopen gemerkt I:W:K van den Noord Amerikader Captyn budler inhoudende vier stoopen lamoensop, een gesoute lemmetjes, een peper op azyn.⁵ Met en beneffens een trommel groen geverfd, gemerkt op een papier op geplakt I:W:K a Rotterdam inhebbende gedroogte orangebloemen en onderin een graauwe papiere sakkje met klijne gedroogde orange. En twee pakkjes met 2 paar schaboos en lubbens 2 slaapmuttsen en U Ed groffen handschoene.⁶ Een pakkje voor onse klijne vrind derby tis een leerstuk of proefstuk van Irisje. Ik wil wel hoopen dat alles goed en wel mag na genoeg ontfange worden.

[2] Lieve vrind met pleesier en vreugde send ik U Ed dit geringe. So ik int leven blyff met gods hulpe sal ik U Ed met de vloot die den 15 a 16 april hier vandaan sal sylen nog een kelder lamoensop een vatje gesoute lemmetje een papegaay en nog vier paar lubbben en schaboos sende. *Mi no habi wan sani moro* [ik heb geen andere spullen].

Daar is thans hier niet veel nieuws als *misie* Nikolet is met een Amerikaan stil vord gegeaan. Met alle gelegenthyd schryf ik U Ed alle nieuws die ik weet. Of U Ed myne briefe ontfangd weet ik niet. Ik heb geen andere briefe van U Ed gekreegen als van Holswylder geen een van Pruysing niet nog Seeman ook niet. Se hebben myn alle byde gesijd dat se geen briefe voor myn hadden.⁷

Mijn lieve vriend van herten
met gevoelige traane schrift
hoopende en van herten wenshende
dat dese myne letteren uid beneffens
u geachte famelje in de gelukkigste
welstand mag aantreffen. het sal mijn van
herten lief en aangenaam ^{syn} bulke te vernemen
wat my aangaat ik ben thans door veronnet
aan t dulkelen myne kragte ver vallen
beste vriend hier mede ontvangd u en
klyn wederke van ses stoopen gemerkt
1: W: K van den Noord Amerikader Captyen
buddler in houdende vier stoopen
laroen sop en gesoute lemmethes
en peper op adyn: met en beneffens
en trommed groen geserfs: gemerkt op
en papier op geplakt I: W: K a Rotterdam
in hebbende gedroogte orange bloemen
en onder in en graauwe papiere sakke
met klyne gedroogde orange: en twee
pakkes met 2 paar schaboos en lubbens
2 slaap mutsen en uid groffen handschoen
en pakke voor onse klyne vriend der by
tisen leer stuk of proef stuk van frisie
ik wil hoopen dat alles goed en wel mag
na genoeg ontvangte worden

HCA
30/377
Joh
aan
Krafft
Brid II

U Ed had wel tegen Pruysing gesijd om een brief voor myn me te geven maar hy het geene ontfange, so als hy myn gesijd heef. Hier nu geliefde vrindlief uw huys uwe geliefde kamertje en bed is nog in de selvsde order U Ed dagelyks met de grootste verlangende verwagtende. De manjaboomen [mangobomen] groeyende treurende verlangende na U Ed komste. Alles alles sal U Ed met groote vreugde ontfange alle harte sulle met blydschap vervuld worden met U Ed welkomst hier. Dit verlange en verwagte ik dagelyk *troetroe* [echt waar].

[3] Nu lieve beste beste vrindlief van herten wens ik U Ed den beste goede en dierbaarste segen en genade van god in den hoogen hemel. Hy schenke U Ed alles na uwe wens en volkoomen genoegen, den alderbesten gezondhyd des weerelds. Hy vermeerderen uwe gelukkige fortuyn en heeft U Ed de beste verstand en kragte om alles, in al uwe doen goed te bestieren. Dat is de ware gevoelige wens myner siele, beste vrind. Nu omhelse ik U Ed veelmaals tederlyk in de gedagte myner siele geduriglyk en wens U Ed goede gezondhyd. Adieu vaarwel. Versekert dog myne gevoelige hertenwens aan onse geliefde klijne lieve vrindje. Kus hem tederlyk voor myn. Ik omhelst U byder dit moment in myne siele. Adieu adieu myn geliefde sielevrind Adieu myn eeuwige en welbeminde vrind. Zyt eeuwiglyk wel versekert dat ik altoos eeuwig blijff uwe opregte eeuwig minnende Jetje
Adieu
Suyver alleen alleen u *matie* [vriend]
Myn siel verlangd U Ed schielyk weer te sien *of mie sal dedee troe troe*.
Kom hessie na mi sy mi matielief
[of ik zal sterven, echtwaar.
Kom snel aan mijn zijde mijn vriendlief]
Adieu

sondag den 8 maart 1795

In myn naare eensaamhyd vol droefhyd met u alleen in myn siel *troe troe*

[4] De maat van myn voet leyd hier in. Onse venster is vyff voete hoog en vier breed, de halve is twe voete breed. Doet soals U Ed wilt alles is dog voor U Ed. Ik heb anders geen mens meer in de hele weereld. *Of Joe kom baka na mie sy hessie anders mi sal mandie troe troe* [Of je komt

snel terug aan mijn zijde, anders zal ik boos worden, echt waar].

Die wissel van U Ed lyd nog by mijn. *Kom mekkie wie prietie hem te Joe Kom Jere mati lief mi begi Joe kom dog dan anders troe troe mi go dede mati liefe* [Kom laten we hem

verscheuren wanneer je komt. Luister vriendlief, ik bid je, kom toch dan, anders, echt waar, ga ik dood vriendlief].

Lieve vrind, ik heb gehoord dat U Ed seer veel kwaad van missie V. H...

in holland gesproken heef. Se hebben t hem hier alles over geschreeven wat U Ed gesyt heef ik heb hoore vertellen. Darom wagt U voor uwe Jesuwieten vrinden. Zy syn slimmer als de fariseen Ik ken U Ed niet alles schryven vrind, maar wagt u voor uwe gevijnde vrinde. Ik bid u vertrouwd dog alle mense niet.

Veele haaten U Ed dog onder schyn van vrinden. Ik weet veel dinge maar ik voor myn ik sie se aan als slegte menschen, laage besielde luyden.

Nu dierbaare vrind nogmaals wens ik U Ed alles goeds van herten

Adieu geliefde sielsvriend vaarwel.

Adieu myn uytverkoorene beste vrindlief

Adieu Kraftjelief vaarwel beste der mannen.

- 1 Deze brief bevindt zich in The National Archives te Kew (High Court of Admiralty, 30/377)
- 2 Gegevens over Krafft: Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Personeelsdocumentatie.
- 3 In Roelof van Gelder, Zeepost.
- 4 Ik dank Hans Buddingh' voor zijn hulp bij het vertalen van de in het Sranan geschreven passages.
- 5 Een stoop is een fles of kruik van ca. 2,4 liter.
- 6 Jabots zijn geplooidde stroken van een overhemd. Lubbens zijn geplooidde halskragen of manchetten.
- 7 J. Pruysing en F. Zeeman waren beiden kapiteins van admiraliteitsschepen die in Suriname waren geweest. Holswilder is een naam die in Suriname voorkwam.

‘Adieu myn uytverkoorene
beste vrindlief
Adieu Kraftjelief
vaarwel beste der mannen’

IEDEREEN OP PAD IN EIGEN STAD!

Open Monumentendag is al jarenlang een bewezen en helder concept: landelijk openen monumenten hun deuren en vervolgens komen er mensen kijken. Monumenten lenen zich erg goed voor het vertellen en doorgeven van verhalen over de geschiedenis, de stad en haar inwoners. Ondanks de trouwe schare bezoekers en flinke bezoekersaantallen elk jaar, zijn er nog steeds veel Rotterdammers die hun stad niet associëren met monumenten. Daar willen Anouk Estourgie en Priscilla de Putter, het team achter Open Monumentendag Rotterdam, verandering in brengen.

^ Kiefhoek.
foto Judith van Gilst

R
21

Jaarlijks doen vooral veel panden op de noordoever van de stad mee aan het evenement, vertelt Anouk Estourgie. “Sinds vorig jaar zoeken we op dit vlak naar meer aansluiting, omdat we graag het complete verhaal willen vertellen én er voor iedereen willen zijn. We genereren daarom aandacht voor monumenten in alle delen van de stad, van noord tot zuid. Ons doel? Mensen van diverse leeftijden en achtergronden verleiden om de monumenten te bezoeken. Het liefste vragen we het hele jaar door aandacht voor ‘onze’ monumenten!”

MONUMENTAAL ROTTERDAM-ZUID

Op verzoek van het Open Monumentendag-team stelde Urban Guides een lijst samen van alle monumenten op de zuidoever van de stad. Estourgie: “We waren enorm verrast door het aantal interes-

sante panden. Er zijn veel scholen van Van der Steur te vinden en verschillende tuindorpen die bij veel mensen minder bekend zijn.” Aangezien het vanwege corona lastig is om te programmeren in de panden, zijn de routes een gouden greep. Hoe corona zich ook verder ontwikkelt: op pad in eigen stad kan op elk moment. ‘Op pad in eigen stad’ is dan ook het thema van Open Monumentendag Rotterdam dit jaar.

WAT KAN JE VERWACHTEN?

Vijf speciaal samengestelde en rijk geïllustreerde routes nemen mensen mee op een monumentale ontdekkingsstocht - te voet of per fiets - door de verschillende delen van de stad. In het weekend van 12 en 13 september zijn de routes te volgen met gids, maar ook daarna zijn ze gewoon te down-

loaden voor iedereen om op pad te gaan. De kaarten zijn voorzien van interessante informatie, historische feiten, weetjes en portretten van mensen 'op de route'. Natuurlijk zijn door de hele stad allerlei panden geopend om te bezoeken: online is een overzicht te zien van alle deelnemende panden en een actueel overzicht van de te reserveren activiteiten voor het weekend in september.

Een eerste route is in dit magazine opgenomen en leidt langs de monumenten van de groene tuindorpen die Rotterdam-Zuid rijk is. Die keuze is niet toevallig: juist nu verlangen stedelingen meer dan ooit naar groen. Estourgie: "Wat ik het meest bijzonder vond? De kleine dorpjes die bestaan binnen de stad en waar je geen weet van hebt als je er niet woont. De rust die daar heerst, het vele groen en de eigenheid van veel woningen en straten vond ik bijzonder." Ga vooral op pad in eigen stad! De routes zijn te lezen (en als pdf te downloaden) via omdrotterdam.nl/routes.

VOOR LOES BETEKEN HET PATRIMONIUM'S HOF EEN HALF LEVEN AAN HERINNERINGEN

'Haar' hofje is een monument van de volkshuisvesting en sinds 2007 rijksmonument. Loes moet haar woning noodgedwongen verlaten, maar is vooral dankbaar voor ruim dertig jaar mooie herinneringen. Lees haar verhaal via omdrotterdam.nl/loes

VOOR EVA EN JANANIE BETEKEN HUN OUDE SCHOOLGEBOUW EEN NIEUWE START

Voor Eva en Jananie was Voskuyls pand uit 1948 de laatste twee jaar een plek van ontmoeting, ontdekking en ontwikkeling. Lees hun verhaal via omdrotterdam.nl/eva

MENS & MONUMENT

Onveranderd is de aandacht voor de relatie tussen mens en monument, in redactie en fotografie. Estourgie: "Mijn collega Priscilla de Putter vroeg verschillende mensen naar hun relatie met of herinneringen aan bepaalde panden. De rubriek 'Mens & Monument' hebben we vorig jaar geïntroduceerd en bouwen we de komende jaren uit. Meer dan alleen iets over de architectuur en bouwstijl vertel je zo ook over de vroegere en huidige relevantie van zo'n pand voor mensen in de stad." Een preview van deze portretten zie je op deze pagina.

Welke band hebben mensen met de monumenten om hen heen?

Open 12 - 13 sept Monumenten Dag Rotterdam

23

Download de gratis routes
omdrotterdam.nl

Tuindorpen

Per fiets (ca. 1.5 uur)

Te voet (ca. 2.5 uur)

Open Monumenten
Dag Rotterdam
omdrotterdam.nl

WANDELING / FIETSTOCHT

Tuindorpen

Verrassende contrasten

Deze verrassende en pittige tocht is er een van contrasten. Het eerste half uur zie je de chaos die stadsontwikkeling met zich kan meebrengen: hier voel en zie je de transformatie in wording. Vanaf Kossel 1 zie je een heel andere stad: die van gemoedelijk groen en gestructureerde straten, maar ook met veel experimentele bouw die Rotterdam-Zuid in de vorige eeuw tot de proeftuin van de moderne volkshuisvesting maakte en waarvan de tuindorpen Kossel, Vreewijk en Stulemeijer voorbeelden zijn. Ontdek een Rotterdam van contrasten tijdens deze wandeling door de tuindorpen van Rotterdam.

Start:

Kunstenpand, Gooilandsingel 7

Je start op het plein voor het Kunstenpand (Annie M.G. Schmidtplein).

Hart van Zuid

Het overdekte winkelcentrum Zuidplein is een ontwerp van architect H.D. Bakker en was destijds een zeer modern concept. In 1972 opende Mies Bouwman het winkelcentrum, dat zich op de eerste etage van het complex bevindt. Het winkelcentrum is onderdeel van gebiedsontwikkeling Hart van Zuid, waarvan het bestemmingsplan in 2015 het levenslicht ziet. Het gebied rond winkelcentrum Zuidplein en Rotterdam Ahoy transformeert daarbij tot bruisend stadshart voor Rotterdam-Zuid. In 2018 start de bouw van het nieuwe theater Zuidplein en de bibliotheek: samen gaan ze verder in het Kunstenpand. Deze wordt in 2020 opgeleverd in in september 2020 feestelijk geopend. Het oude theater Zuidplein maakt ruimte voor de uitbreiding van het winkelcentrum, dat in 2021 start. Met de transformatie van de Gooilandsingel tot groene en autoluwe boulevard, wordt het gebied rond Zuidplein straks een plek om letter en figuurlijk even bij stil te staan.

Steek het pleintje over en sla rechtsaf de Van Swietenlaan in. Steek de Zuidenwijdestraat over. Steek vervolgens de Pleinweg over. Vervolg je route via de Mijnsherenlaan. Aan je rechterhand zie je de Zuidpleinflat.

1. Zuidpleinflat (1949)

Dit was het hoogste woongebouw van Europa toen het in 1949 werd opgeleverd. De Zuidpleinflat werd ontworpen door Willem van Tijen en Ernest Groosman. In tegenstelling tot de eerste Plaslaanflat en Bergpolderflat van Van Tijen, heeft de Zuidpleinflat een betonskelet in plaats van staalskelet. Kijk even goed naar de vierkante ramen met ruitverdeling: ze zijn ontworpen door de bekende architect en ontwerper Rietveld.

Ga na de flat rechts (na café De Postduif) de Wevershoekstraat in. Deze straat heeft wat gekke bochten: blijf doorlopen tot je de Dordtselaan kruist. Steek deze over naar de Strevelsweg. Loop de weg in en sla linksaf op de Lange Hilleweg. Je hebt het water nu aan je rechterhand. Ga de tweede links, de Hyacintstraat in. Rechts van je zie je Kossel 1.

2. Kossel 1 (1922), 2 (1925) en 3 (1930)

De woningbouw van tuindorp Kossel in de wijk Bloemhof is een typisch experiment in betonbouw en ontworpen door architect J.H. Hulsbosch (ook de architect van betondorp in Amsterdam). Na de aanleg van de Nieuwe Waterweg trekken rond 1872 vele boeren naar Rotterdam-Zuid. Door de groei van de haven waren er veel arbeiders nodig en veel ervan kwamen uit Brabant en Zeeland (Rotterdam-Zuid werd daarom de 'boerenzij' genoemd). Een groot woningtekort (+10.000) vroeg om een snelle bouwmethode voor sociale woningbouw. Prefab elementen van beton in houten bekistingen boden de oplossing en de naam van het tuindorp is dan ook te danken aan de Duitse firma Paul Kossel, die de betonbouw uitvoerde. Het is door dit soort projecten dat Rotterdam-Zuid de proeftuin werd van de moderne volkshuisvesting. Kossel I heeft de status van gemeentelijk monument.

Loop de Hyacintstraat door, sla de tweede rechtsaf naar de Primulastraat en vervolgens weer rechts naar de Hortensiastraat. Daar pak je de laatste zijstraat naar links, de Anemoonstraat in. Daar ga je de eerste rechts en sta je weer op de Lange Hilleweg. Loop iets terug en steek het water over. Loop de Oostendam in, ga rechtsaf de Oostendamstraat in en meteen weer links de West-Pietermanstraat in. Die loop je uit tot aan de Dubbelstraat. Ga die links in en ga direct naar rechts, de Oudelandstraat in. Loop deze uit (de weg buigt wat naar rechts) en ga vervolgens de Heer Danielstraat in, links. Loop deze uit, sla linksaf naar de Sandelingstraat en sla daarna rechtsaf de Dortsmondstraat in. Je ziet nu het Stulemeijer Complex.

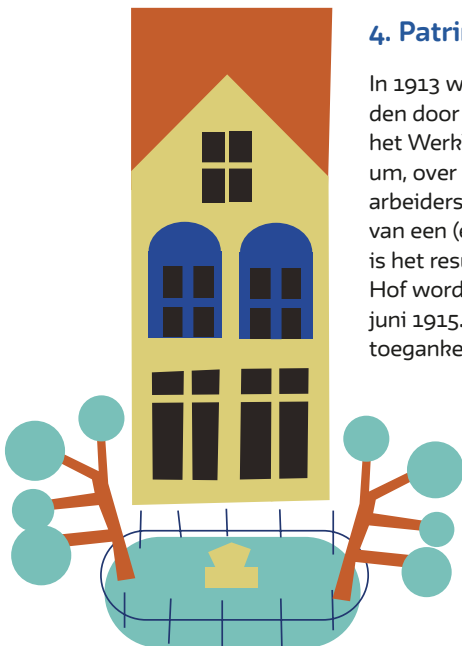
3. 1e Stulemeijercomplex (1920 - 1924)

Deze serie betonnen woningen werden tussen 1920 en 1924 gebouwd naar ontwerp van J.M. van Hardeveld en J. Pauw. Net als Kossel 1, 2 en 3 werd ook hier geëxperimenteerd met betontechnieken, als vervangen van de traditionele bouw met bakstenen en net als Kossel gaat het ook hier om sociale woningbouw. Het beton werd geleverd door NV Internationale Gewapendbeton-Bouw (IGB) uit Breda, waar meneer Stulemeijer de directeur van was. Het 1e Stulemeijercomplex staat in de wijk Bloemhof, het 2e in de naastgelegen wijk Hillesluis.

Sla vanaf de Dordtmondstraat linksaf de Zwijndrechtsestraat in. Loop deze helemaal uit. Steek het water over, ga rechtdoor de 2e Pioenstraat in. Sla de eerste rechtsaf naar de Dahliastreet en vervolgens de tweede links naar de Jasmijnstraat. Hier vindt je het Patrimonium's Hof aan je rechterhand.

4. Patrimonium's Hof (1915)

In 1913 wordt een vergadering gehouden door de Rotterdamse afdeling van het Werklieden Verbond Patrimonium, over de grote woningnood onder arbeiders in het gebied. De oprichting van een (eerste) eigen bouwvereniging is het resultaat. Van het Patrimonium's Hof wordt de eerste steen gelegd op 16 juni 1915. Het destijds moderne hofje, toegankelijk vanuit één hoofdtoegang en met destijds 168 woningen, was totaal nieuw voor Rotterdam. Het kan gezien worden als monument van de sociale woningbouw en is sinds 2007 ook een rijksmonument.

"Ik kijk met veel plezier terug op de gezamenlijke barbecues en feestjes op de binnenplaats. Die herinneringen neem ik de rest van mijn leven mee."

Loes Schuch betrok haar eerste huisje in het Patrimonium's Hof in 1985 en woont er sindsdien. Noodgedwongen verlaat ze haar woning in 2020.

Lees haar verhaal via omdrotterdam.nl/loes

Loop terug, linksaf de Jasmijnstraat in. Sla weer linksaf de Dahliastreet in en loop deze uit tot aan de Hillevliet. Aan de overzijde zijn de scholen op de Hillevliet te zien. Steek het water over.

5. Voormalige Ambachtsschool Hillevliet - Huis van de Wijk (1928)

In 1928 werd de Ambachtsschool Hillevliet ontworpen door J.P. Stok, die vele andere pakhuizen in Rotterdam ontwierp. Het Rotterdamsch Nieuwsblad schrijft er in juni 1930 over: "De constructie is in hoofdzaak van beton en groote ramen geven aan de zij- en achtergevels een min of meer fabrieksmatig karakter, doch zodra men in de school komt, waardeert men ten volle de zee van licht, welke door de stalen ramen binnenstroomt." Velen van Stoks gebouwen gingen verloren bij het bombardement op de stad, maar onder andere het Hulstkamp-gebouw is er nog steeds. Tegenwoordig dient dit pand aan de Hillevliet 90 als Huis van de Wijk, waar buurtbewoners samenkomen voor allerlei evenementen. Onder andere EMI en Humanitas zijn er gevestigd en Museum Boijmans Van Beuningen opent hier een plek om te leren en te maken, ten behoeve van de ontwikkeling van cultuur en educatie in Rotterdam-Zuid. Hillevliet 90 vormt samen met het scholencomplex aan de overzijde van de Polderlaan een zogenaamd stedenbouwkundig ensemble.

Steek vervolgens weer het water terug over en sla linksaf. De Hillevliet loopt omhoog, de eerste straat rechts is de Eemstein. Ga rechtsaf de Eemstein in. Je loopt langs het kerkgebouw van het Leger des Heils, de wijk Kiefhoek in.

6. Leger des Heils (1929)

Dit kerkgebouw werd ontworpen in lijn met de architectuur-opvattingen van De Stijl, zoals de gebouwen van De Kiefhoek, waar de kerk onderdeel van is. Het stond al een lange tijd leeg toen het in 1990 werd aangekocht door het Leger des Heils. Na een renovatie werd het gebouw in 1994 in gebruik genomen, tot op heden.

Kiefhoek (1930)

Hoewel niet bijzonder opvallend, is dit wijkje wereldwijd bekend bij architecten en stedenbouwkundigen. Waarom? De Kiefhoek wordt gezien als een hoogtepunt van modernisme in de sociale woningbouw. Het project was bedoeld om de lagere arbeidersklasse betere levensomstandigheden te bieden. Met die opdracht ging architect J.J.P. Oud aan de slag. Voor de 294 eengezinswoningen ontwierp hij een gestandaardiseerde plattegrond, zodat er seriematig en relatief goedkoop gebouwd kon worden. De woningen waren klein, maar slim ingedeeld en met allerlei inbouwelementen. Zowel de woningen als de wijk zijn functioneel van opzet. Oud streefde ernaar om bewoners zoveel mogelijk leefruimte te bieden binnen de grenzen van betaalbaarheid. Sinds 1999 staat het op de lijst van 1000 belangrijkste gebouwen van de 20e eeuw.

Loop met de bocht mee naar links en ga meteen de eerste rechts, de Grote Lindtstraat. Ga daarna links, de Lindtstraat in. Loop deze uit tot aan het Hendrik Ido plein. Op nummer 2 van dit plein vind je Museumwoning Kiefhoek.

7. Museumwoning Kiefhoek (1930)

In deze modelwoning zie en ervaar je de afmetingen, inrichting en uitrusting van de oorspronkelijke Kiefhoek-woning.

Voorbij de museumwoning naar rechts, de Heer Arnoldstraat omhoog lopen en rechtdoor de groene hilledijk oversteken. Loop dan de Hendrick Croesinckstraat in en ga de eerste naar rechts, de walravenstraat in. Op de hoek zie je het 2e Stulemeijer Complex.

Loop de Walravenstraat helemaal uit langs het pleintje en ga direct links de Van Haftenstraat in. Loop deze uit. Steek bij het zebrapad de grote weg over (Bree) en loop het straatje Klaphek in. Sla linksaf, naar Maarland. Aan het einde rechts, naar Lange Geer. De eerste rechts naar Lede, met het water aan je linkerhand. Je bent nu in Tuindorp Vreewijk.

8. 2e Stulemeijercomplex (1920 - 1924)

Zie nummer 3.

9. Tuindorp Vreewijk (1919)

Architecten Berlage en Granpré Molière tekenden in 1914 het stedenbouwkundig plan van één van de eerste tuindorpen ter wereld. Het doel van dit dorp in de stad? "Het stichten en exploiteren van een of meer tuindorpen, bijzonderlijk ten behoeve van de minder gegoede bevolgingsklasse". Vreewijk is opgezet als een dorp en wordt gekenmerkt door veel groen: de typisch Engelse landschapsstijl was van invloed op het ontwerp. Tussen 1919 en WOII werd het volledige tuindorp gebouwd. Inmiddels kent Vreewijk maar liefst 271 rijksmonumenten en is sinds 2012 rijksbeschermd stadsgezicht.

Loop langs de Lede tot je de derde rechts het Heggepad ziet. Sla linksaf naar Voorde, vervolg je weg en ga de tweede links, Vonder in. Hier zie je de Vredeskerk.

10. Vredeskerk (1933)

Aan het begin van de 20e eeuw ontwikkelde Rotterdam-Zuid zich in sneltreinvlaart. In de nieuwe arbeiderswijk Vreewijk ontstond de behoefte aan een eigen kerk. Dit werd de Vredeskerk aan de Lede.

Draai om en loop Vonder de andere kant op uit, richting de Groene Hilledijk. Steek de Groene Hilledijk over en sla rechtsaf. Je ziet aan je linkerhand een parkje. Loop over het gras en links om het water heen, naar de Valkeniersweg. Sla de derde rechtsaf naar het Eiberpad. Aan het einde naar links, de Weimansweg op tot aan OBS De Akkers. Loop daar rechts omheen, de Ploegstraat in. Loop deze uit en ga links de Strevelsweg in. Links van je zie je Bedrijfsverzamelgebouw Zuidplein.

11. Bedrijfsverzamelgebouw Zuidplein (1961)

Iedereen kent waarschijnlijk het Groot Handelsgebouw (1953) naast is station in Rotterdam. En misschien ook Het Industriegebouw (HIG) aan de Goudsesingel (1951). Beide gebouwen zijn ontworpen door architect H.A. Maaskant. Het 'Industriegebouw Zuidplein' aan de Strevelsweg is veel minder bekend. Het is het jongere broertje dat in de lijn van Maaskants bedrijfsverzamelgebouwen werd gebouwd in 1961, met de bedoeling een tegenhanger van het Groot Handelsgebouw te zijn op Zuid.

Bij Zuidplein steek je de Pleinweg over naar Winkelcentrum Zuidplein (AH). Ga het centrum niet in, maar loop links over de Pleinweg totdat je onder de metrobaan naar links kan. Loop door tot de Gooilandsingel: je bent weer bij het Kunstenpand, de route is ten einde.

VIJFDE DEEL VAN EEN FEUILLETON UIT HET GELIJKNAMIGE BOEK UIT 2013

BERG SCHEN HOEK

Boterdorpsche Polder

Schiebroek

HILLEGOMBERG

KRALINGEN

Schie

Berg Polder

KRALINGEN

Schaal van 1 : 50,000.

ARIE VAN DER SCHOOR

Ruim drie keer zo groot als Schiebroek en daaraan in het zuidoosten grenzend strekte Hillegersberg zich uit in oostelijke richting. De gemeente, officieel genaamd Hillegersberg en Rotteban, besloeg 1905 hectaren en telde ongeveer 2000 inwoners. Ten noorden van Hillegersberg lag Bergschenhoek, ten oosten Nieuwerkerk a/d IJssel, ten zuidoosten Capelle a/d IJssel en ten zuiden Kralingen en Rotterdam. De Rotte, die in het noorden de grens vormde met Bergschenhoek, doorsneed Hillegersberg in zuidwestelijke richting. Het grotere deel van de gemeente, ten oosten van de Rotte, bestond overwegend uit het water van uitgeveende plassen, met daarin nog slechts enkele kaden en wegen. In het kleinere gebied ten westen van de Rotte was het aandeel van het water veel minder, hoewel de bij Schiebroek al genoemde Berg en Broekpolder ook hier nog grotendeels bestond uit niet-drooggelegde, diepe plassen.

De Hillegersbergse plassen waren onderdeel van een veel groter, uitgestrekt gebied van door verlevining ontstane plassen ten noordoosten van Rotterdam. Het geheel stond bekend onder de naam 'Kleine Plassen in Schieland' en werd ruwweg begrensd door de Rotte in het noordwesten, de Eendrachtspolder en de Zuidplaspolder in het noorden en de 's-Gravenweg – de rijweg van Gouda naar Rotterdam – in het oosten, zuidoosten en zuiden. De plassen lagen in de gemeenten Nieuwerkerk a/d IJssel, Zevenhuizen, Capelle a/d IJssel, Kralingen en Hillegersberg. Het merengebied van Hillegersberg bestond uit de plassen Ommoorden, Achter- of Klein Ommoorden met een deel van Capelle, Bospolder met Kralingse Venen en Spiegelnisse met Achter Rubroek. Van deze vier vormden Ommoorden en Bospolder het deel 'Rotteban' van de gemeente Hillegersberg. Plannen om al deze plassen droog te maken bestonden al vanaf 1843, maar hadden tot het midden van de negentiende eeuw nog niet tot concrete resultaten geleid. Dit zou pas gebeuren met de grote droogmaking van ruim 2700 hectaren in het gebied van de tegenwoordige Prins Alexanderpolder waartoe in 1864 werd besloten.

Omstreeks 1850 bestond Hillegersberg behalve uit diepe veenplassen ook nog uit (delen van) een aantal 'droge' polders. In het zuiden en zuidwesten van Hillegersberg waren dat de Oost-Blommersdijkse polder en de nog enkele plassen tellende Bergpolder, die gedeeltelijk op Rotterdams grondgebied lagen. De grens tussen beide polders werd gevormd door de in noordelijke richting lopende Bergweg, de straatweg die Rotterdam verbond met Hillegersberg en Bergschenhoek. Deze weg doorsneed vervolgens de grotendeels niet drooggelegde polder Berg en Broek, en vormde ten noorden daarvan de grens tussen de drooggemaakte polder 110 Morgen

en de Boterdorpse polder, onderdeel van een andere, achttiende-eeuwse droogmaking. De polder 110 Morgen lag geheel in Hillegersberg, de Boterdorpse polder slechts voor een klein deel.

Langs de Bergweg door de Berg en Broekpolder, maar ook ten noorden daarvan tot aan de grens met de gemeente Bergschenhoek, lag het eigenlijke dorp Hillegersberg. Een ander, veel kleiner bewoningscentrum binnen de gemeente was De Koot, een gehucht van enkele huizen bij het kruispunt van de Bergweg met de Kleiweg en Kootsekade nabij het Berg- en Broekse Verlaat in de Rotte. Een enigszins vergelijkbare bewoningsconcentratie van geringe omvang moet bij het stroomopwaarts aan de Rotte gelegen Boterdorpse Verlaat hebben gelegen. Een stuk noordelijker langs de Rotte lag ten-

▲ De Prinsenmolen tussen Rotte en de Bergse Voorplas.
foto Judith van Gilst

◀ Zicht op de Bergse Voorplas vanaf de Weisenbruchlaan.

▼ Zicht op het stadcentrum over de Bergse Voorplas. foto's Judith van Gilst

slotte de oude buurt Terbregge, genoemd naar de brug over dat water. Volgens negentiende-eeuwse bronnen telde Terbregge toen nog zo'n negentien, soms behoorlijke huizen. Enkele boerderijen op de Rotte-oeveren rond Terbregge completeren het beeld van de bewoning in de gemeente.

Het bebouwde dorp Hillegersberg leek een lintdorp met de Bergweg als as: het huidige tracé Bergweg-Straatweg-Bergse Dorpsstraat-Grindweg. De eigenlijke nabij de Bergweg gelegen dorpskern, bestaande uit de bebouwing langs de Kerkstraat, besloeg de omgeving van de eeuwenoude kerk met kasteelruïne en de ommuurde begraafplaats. Dit terrein is gelegen op een duidelijk zichtbare verhoging of donk, een pleistocene zandheuvel. Hier stond op de hoek van de Kerkstraat en de tegenwoordige Oude Raadhuislân ook een belangrijk openbaar gebouw, het van 1752 daterende dorps huis of Raadhuis. De kerk zal door een belangrijk deel van de naar schatting 1700 hervormden zijn gebruikt. De ongeveer 250 rooms-katholieke kerken zoals gebruikelijk in Bergschenhoek, terwijl enkele tientallen lutherse en joodse inwoners tot Rotterdamse gemeenten behoorden.

Opvallend in het uiterlijk van het dorp waren de vele, soms omvangrijke buitenplaatsen aan weerszijden van de Bergweg. Sommigen dateerden al van de zeventiende eeuw. Ze werden toen, maar ook in de achttiende en negentiende eeuw veelal aangekocht door rijke Rotterdammers die deze panden en erven omtoverden tot fraaie zomerverblijven met tuinen, vijvers en koepels. De hoofdverkeersader en verbindingsweg Bergweg kreeg zo een voornaam en groen aanzien. Ook de bebouwing langs het noordelijker deel van de Bergweg, de Grindweg in het vóór 1800 drooggelegde deel van Hillegersberg, bestond omstreeks 1850 uit enkele buitenverblijven. Tevens konden er, vooral aan de westkant, boerderijen, landarbeiderswoningen en huizen van middenstanders en ambachtslieden worden aangetroffen. Aan de oostkant van de Grindweg was door grootgrondbezit van hooi- en weiland de bebouwing aanmerkelijk geringer.

De landschappelijke structuur van Hillegersberg werd grotendeels bepaald door de gevolgen van de vervening van het oorspronkelijke landschap. Ook de economische structuur had zich door de neergang van de veenderij vanaf de achttiende eeuw behoorlijk gewijzigd. Overigens werden nog tot het einde van de achttiende eeuw nieuwe veenderijen ondernomen, onder ander in Bergpolder. Het veen bleek turf van onvoldoende kwaliteit op te leveren en aan het uitvenen kwam al snel een einde. Omstreeks 1850 herinnerde een waterplas van 8,5 hec-

^ Hillegonda-
kerk met de
ruïne op het
kerkhof. foto's
Judith van Gilst

taren in deze polder nog aan de veenderij. In een ander deel van Hillegersberg, Ommoorden, werd op dat moment onder strenge restricties turf gewonnen van de resterende stukken land aan de noordzijde van de plas. Op kleine schaal vond vervening dus nog plaats; zo meldt het verslag over 1851 dat hiervoor zeven vergunningen waren aangevraagd.

Het vele water in Hillegersberg – naast de Rotte vooral de grote uitgeveende plassen – zorgde voor inkomsten uit binnenvisserij en jacht op watervogels. Gemeentelijke publicaties hieromtrent noemen de visserij op aal en paling en de jacht op ganzen, eenden en watersnippen; trekvogels als kwartels werden in de weilanden bejaagd. Op het overgebleven, vaak drooggemaakte land werd met redelijk resultaat akkerbouw, veeteelt en melkerij

bedreven. Tarwe, rogge, gerst en haver waren enkele van de verbouwde gewassen, maar het merendeel van de naar schatting ruim 500 hectaren bouwland bestond uit hooiland en vooral weiland. Drie of vier kleine boomgaarden besloegen een zeer gering oppervlak, en zo'n vijftien hectaren waren beplant met wilgen- en elzenhout. De veestapel bestond onder andere uit ruim achthonderd koeien en zo'n 350 varkens.

Belangrijker lijkt de bijdrage van de fabrieken en trafieken* aan de economie van Hillegersberg. Actief waren drie scheepswerven voor de binnenvaart die overigens weinig werk hadden, maar een touwslagerij, een papierfabriek, een (stoom-) aardappelsiroopfabriek en een sigarenfabriek boekten wel gunstige resultaten. Verschillende industriemolens waren bovendien in bedrijf, zoals houtzaagmolens, pelmolens, korenmolens, tras*- en snuifmolens en papiermolens. Al deze bedrijven zullen aanzienlijke werkgelegenheid hebben verschaft, maar precieze aantallen werknemers ontbreken. Handel was er met één marktschuit op Rotterdam weinig, en bij de binnenlandse scheepvaart melden de verslagen rond 1850 ongeveer dertig vaartuigen met een paar honderd ton goederen. In een waterrijk gebied als dat van de gemeente

^ Oude Raadhuis in de Kerkstraat Hillegersberg. foto Judith van Gilst

Hillegersberg was er volgens de verslagen omstreeks 1850 opvallend weinig sprake van wateroverlast. Alleen in het najaar en in de winter veroorzaakten hoge waterstanden enige schade aan gewassen. Voor een belangrijk deel was de onvoldoende bemaling en waterlozing van de Berg en Broekpolder hieraan debet. De winterse wateroverlast betekende natuurlijk ook een verslechtering van de toestand van de wegen. Dit gold vooral de laaggelegen verbindingen naar Bergschenhoek en Schiebroek. De belangrijkste weg van Hillegersberg, de eerdergenoemde Bergweg of Straatweg naar Rotterdam, bleek behoorlijk onderhouden. Die taak berustte bij de "commissarissen" van die weg onder toezicht van de minister van binnenlandse zaken. De inkomsten uit de tol bekostigden het onderhoud.

De nogal summiere gemeenteverslagen bieden verder weinig gedetailleerde informatie over eigendommen en verbindingen. De begroting was met ruim vierduizend gulden bescheiden. Onderwijs en armwezen vormden zoals gebruikelijk een aanzienlijke kostenpost. De openbare school, volgens Van der Aa tevens 'eene Fransche kostschool voor Jongeheeren, telde zo'n 150 leerlingen waarvan er zestien kosteloos onderwijs genoten. Een klein-

kinderschool bood plaats aan twintig leerlingen. Andere scholen of culturele instellingen worden niet genoemd, terwijl Hillegersberg toch al decennialang een departement van de maatschappij Tot Nut van 't Algemeen had met zo'n veertig leden en een afdeling van het Bijbelgenootschap. De armenzorg door algemeen en diaconiearmbestuur bedeelde 60, respectievelijk 47 personen op tijdelijke basis. Mogelijkheid tot verbetering zag men in vergroting van toezicht op het gedrag van bedelden en de tijdige aanstelling van voogden over minderjarige wezen. Het armwezen werd al met al niet ongunstig beoordeeld, maar doordat het niet met alle bedrijven goed ging was er ook reden tot zorg. De gezondheid en veiligheid van alle inwoners daarentegen leken met een vroedvrouw, een veldwachter, drie klapwakers*, een huis van bewaring en straatverlichting voldoende gewaarborgd.

Afgaand op de gemeentelijke verslagen, publicaties en notulen vroegen vooral financiële aangelegenheden, in het bijzonder begrotings- en belastingzaken, de aandacht van de gemeenteraad, terwijl er voor onderwerpen als dienstplicht en onderwijs minder aandacht bestond. Uiteraard beïnvloedden ministeries en de provincie het gemeentelijk handelen op deze terreinen. Een voorbeeld is de missive van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, die in de raadsvergadering van 18 januari 1850 op de agenda stond. De beoordeling van verzoeken tot oprichting van scholen diende 'met de meest mogelijke vrijgevigheid' in acht te worden genomen. Tijdens diezelfde vergadering besloot de gemeenteraad het contract met de schout* en ambachtsbewaarders van Hillegersberg te verlengen, waardoor deze polderbestuurders het Raadhuis – waar de plaatselijke secretarie in was gehuisvest – weer voor vijf jaar konden gebruiken tegen een huur van veertig gulden per jaar. Enkele maanden later, in mei, werd een ander contract verlengd voor een periode van tien jaar. Daar ging het om het gebruik van een gedeelte van een huis in Terbregge als berging voor een brandspuit, met het recht om dat blusapparaat op elk moment door de deur aan de westzijde van het erf te vervoeren naar de openbare weg. Volgens het contract stond Hillegersberg als eigenaar borg voor het onderhoud van het pand. De andere partij in het contract bestond uit dijkgraaf en heemraden van de drooggemaakte polders van Bleiswijk en een deel van Hillegersberg en de schouten en molenmeesters van de polders Ommoorden en Bospolder; zij waren verantwoordelijk voor de brandweer in het gebied. Gezamenlijk betaalden zij voor de brandspuitopslag drie gulden per jaar.

▲ Tekening uit 1838 van een brandspuit met benodigdheden, opgeslagen in een brandspuithuisje. In veel dorpen stonden één of meerdere brandspuithuisjes waar de brandblusapparatuur in staat van paraatheid werd gehouden, zoals blijkt uit de gemeentelijke verslagen.

- 1 Teixeira de Mattos, *Waterkeeringen* II 674-677.
- 2 Teixeira de Mattos, *Waterkeeringen* II 677-679.
- 3 Teixeira de Mattos, *Waterkeeringen* II 608-611, 625-628.
- 4 Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Tweede deel 722.
- 5 S&I, *Rotte-oever* 18-20.
- 6 Zie bijv. Hans Mani, Tineke van Oosten, *Burgerinitiatief* 13-15.
- 7 Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Vijfde deel 586-588.
- 8 Renting, 'Buitenplaatsen'.
- 9 S&I, *Grindweg* 8-9 ; z.a., *Straatweg* 11-12.
- 10 Gevers Deynoot, 'Statistieke opgave' 21, 27.
- 11 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 3080.
- 12 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 2760, 25 februari 1850, 10 maart 1851.
- 13 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 3079 (verslag 1850), 3080 (verslag 1851).
- 14 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 3079 (verslag 1850), 3080 (verslag 1851).
- 15 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 3079 (verslag 1850).
- 16 Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Vijfde deel 586.
- 17 Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Vijfde deel 586, noemt deze twee instanties. In de verslagen, ook van andere gemeenten, vindt men deze informatie over genootschappen bijna nooit terug. In 1816 of 1817 behoorde naast Hillegersberg ook Kralingen tot de toen gestichte afdeling 'Ring van Hillegondsberg' van het Bijbelgenootschap. Ook andere gemeenten beschikten over dergelijke afdelingen, zoals IJsselmonde vanaf 1817, Delfshaven vanaf 1851 en Feijenoord vanaf 1899. Op dit onderwerp komen wij later nog terug. Zie voor het Bijbelgenootschap: Gronemeijer, *Gedenkbok*.
- 18 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 3080.
- 19 Gar, *Archief gemeente Hillegersberg* 2667, notulen 18 januari 1850, 15 mei 1850.

DRAAGT U ROTERODAMUM OOK EEN WARM HART TOE?

Roterodamum ontvangt regelmatig donaties of schenkingen en dat wordt zeer op prijs gesteld. Sommige leden maken naast het lidmaatschapsgeld jaarlijks een extra bedrag over maar er zijn ook leden of geïnteresseerden die Roterodamum opnemen in hun testament.

Historisch Genootschap Roterodamum heeft de culturele ANBI status waardoor het fiscaal aantrekkelijk kan zijn om te schenken. Dankzij de ANBI status hoeft Roterodamum over uw gift of erfenis dus geen belasting te betalen. De gift of erfenis kan in het geheel besteed worden aan de activiteiten van Roterodamum.

DONEREN AAN ROTERODAMUM

Een groot deel van alle activiteiten van Roterodamum zijn gratis of tegen een beperkte vergoeding en voor iedereen toegankelijk. Donaties, periodieke schenkingen of legaten helpen Roterodamum om tegen zo laag mogelijke bijdragen al deze activiteiten te kunnen organiseren.

VORMEN VAN SCHENKEN

Doneren kan op verschillende manieren. Op de website van Roterodamum vindt u meer informatie over de mogelijkheden.

Verder lezen?

<https://www.rotterdamum.nl/over-rotterdamum/doneren-en-schenken/>
www.belastingdienst.nl/giften
www.goededoelen.nl

Hebt u vragen? Neem dan contact op met een van de bestuursleden of via e-mail: rotterdamum@rotterdamum.nl

^ Street art op de muur aan het beginpunt van de Hofbogen, bij Station Hofplein.

Opperclaes, een platform voor jonge hedendaagse kunstenaars, selecteert een paar keer per jaar een kunstenaar om werk op deze muur te tonen. Het werk in rood met wit is van de ontwerpers Hans, Vincent en Guido. Zij zijn leden van het kunstenaarscollectief High on Type.

Foto: Jeanette Bronts

KASEKO IN ROTTERDAM

Harlow Brammerloo.

Wie kaseko zegt, denkt aan vrolijke muziek om niet bij stil te zitten. Met de komst van Surinamers naar Nederland, namen zij niet alleen hun tradities, gewoonten en (eet)cultuur mee, maar ook de kaseko-muziek. Een muziekstijl gebaseerd op de vierkwartsmaat, met ritmepatronen op het gevoel gebaseerd. Kaseko kan als een vervolgentwikkeling gezien worden op de Bigi Poku (Grote trom/snaardrum/quatros/banjo; onversterkt met vocalisten) muziek. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de instrumentatie van de Bigi Poku en kaseko-muziek ontstond, met invloeden vanuit de kawina-muziek (Suriname) en muziekstijlen uit Brazilië, Venezuela. In Rotterdam woonde een aantal van de beste kaseko-, die 'wedijverden' met Amsterdamse collega's. In dit artikel duikt muzikant en socioloog Harlow Brammerloo in hun geschiedenis.

DOOR HARLOW BRAMMERLOO
LIVE FOTO'S HELEN KING PHOTOGRAPHY

<< **SABAKU.**

< Leendert
Reichman.

Harlow Brammerloo kwam in 1975 aan in Rotterdam, studeerde aan de Sociale Academie in Rotterdam en later sociologie aan de Universiteit van Utrecht. In 2014 voltooide hij een Masterstudie aan de universiteit Twente. Hij was directeur van het kaseko festival in 1981-1982 en het Afro-Caribisch festival in 1988-1989. Zelf had hij jarenlang de kawina groep Alakondre en vervolgens de kaseko groep Orchidee. Ook maatschappelijk is hij altijd zeer actief geweest onder andere als voorzitter van de adviescommissie Allochtonen, Rotterdamse Kunststichting. Zijn rol in de lokale politiek was die van bestuursvoorzitter van de Deelgemeente Noord. Momenteel is hij eigenaar en directeur van het organisatieadviesbureau Interventions Groupe. Daarnaast vindt hij nog tijd om zich in te zetten als programmeur en adviseur van de Stichting Gedeeld Verleden Gezamenlijke Toekomst.

DE BEZETTING VAN DE ORKESTEN

Eerst even iets over de achtergrond van kaseko. Een gemiddeld orkest bestaat uit een ritmesectie, blazers (saxofoon, trumpet, soms een trombone) een of meerdere voorzangers en een koor. Het

patroon van voorzang door de leadsinger en harmonische herhaling door een achtergrondzangers is manifest. De teksten gaan vaak over het leven van alledag, liefde, jaloezie, erotiek, diverse belevenissen. Teksten uit het winti/kawina repertoire vormen een substantieel deel van het geheel. Winti is de Afro-Surinaamse godsdienst gebaseerd op het meergodenstelsel.

Opvallend is het aantal goed geschoolde muzikanten dat uit Suriname kwam. Sommige kwamen uit de Militaire- en Politiekapel en hadden het lezen, noteren en arrangeren van muziek perfect in de vingers. Zij waren muzikaal zeer goed onderlegd, in tegenstelling tot latere generaties die bijna alles uit het hoofd spelen (wat overigens ook een kunst is). De Rotterdamse accountant Louis Balrak was contrabassist bij Conjunto Alegre, in 1958 het eerste Surinaamse orkest in de Maasstad. Hij vertelt over de oprichting: 'We kenden elkaar deels uit Suriname waar de bandleden in verschillende orkesten hadden samengespeeld. In Rotterdam troffen wij elkaar opnieuw en begonnen we de band als een soort tijdverdrijf. Later werd het serious business en speelden wij op bruiloften en partijen en zelfs in de

Doelen. Het repertoire bestond niet alleen uit kaseko-muziek. Volgens de Surinaamse traditie werd de kaseko afgewisseld met Latijns-Amerikaanse stijlen; merengue, boleros, walsen, montunos'. Zijn ogen glinsteren als hij vertelt over de successen uit die tijd en de warme belangstelling van de autochtone Rotterdammers.

GOUDEN TIJDEN

Rythem makers, eind jaren zestig opgericht door de latere producer Imro Lont, was een ander Rotterdamse orkest dat in die tijd van zich deed spreken. Deze band bestond eveneens uit muzikanten, oorspronkelijk uit Suriname. Zij maakten in die jaren niet alleen in Nederland maar ook in Duitsland furore. In het begin van de jaren zeventig trokken steeds meer Surinamers naar Nederland, met een piek in het jaar 1975, het jaar van de onafhankelijkheid van Suriname. Die stroom bracht ook veel muzikanten met zich mee, waardoor er een flinke toename ontstond van kaseko-orkesten. De jaren zeventig, tachtig en een deel negentig kunnen met recht de gouden tijden van de kaseko in Nederland en voor een groot deel in Rotterdam worden genoemd: Vyent Combo, Caribbean Combo. Orchestra Popular, Master Blaster, Sabaku.

BEDRIJFSTAK MET VEEL SPINOFF

Met de ontwikkeling van de kaseko in Nederland, zeker ook in Rotterdam, kwam een hele bedrijfstak tot stand. Zaal verhuur (o.a. Sun club, Real Pabo, Mucol etc.): het opnemen en produceren van, toen nog platen later Cd's, verkoop van snuisterijen tijdens optredens, verhuren van geluidinstallaties, fotografen en videografieën, voorverkoop van kaarten (wijlen mevr. Annie O'Brien), reclames via de radio, natte en droge verspreiding van poster en flyers, losse kaartverkopers, catering. Je kon het zo gek niet bedenken of mensen pikten een graantje mee. Voor bijzondere gelegenheden werden bijvoorbeeld ontwerpers en naaisters ingeschakeld die prachtige kledij voor de dames produceerden, de Surinaamse Koto (traditionele klederdracht uit de slavernij). Als kasekogroep was je aan jouw stand verplicht geluiddragende te produceren, toen nog singles, maxi-singles en langspeelplaten. Dat droeg bij aan promotie van de band en extra inkomsten. De grote promotor & producer in die tijd heet Noldy Tjen A Tak. In een bijna drie uur durend gesprek schetst hij de mooie en minder mooie kanten van toen. Thuis begonnen aan de Essenburgstraat, verhuisde hij via de Hooi drift naar de Westkruiskade (hoek Bajonetstraat). In zijn stal had hij o.a. Vyent Combo, Caribbean Combo. Hij onderhield goede contacten met platenbonzen in Suriname en werkte mee aan allerlei producties en uitwisseling van kaseko-orkesten. Met Eunice en de latere Myrza Records

boekten hij tal van successen, naast uitgiftes die niets opleverden. Memorabel is de release van het nummer "Merie Mi da Ju sa sie" (waag het niet mij aan te raken) van Caribbean Combo. Van die uitgifte werden 44.000 exemplaren verkocht. In 1983 sloeg het noodlot toe. Zijn vrouw verongelukte. Hij verloor daarna de spirit in business en droeg zijn zaken zowel in Rotterdam, als in Suriname over aan familie.

STERKE VROUWEN IN DE KASEKO-SCENE

Dat de kaseko een mannenwereld was en is hoeft geen betoog. De vrouwen die wel een rol speelden, zaten in de catering of waren actief als ontwerpers en naaisters. Een vrouw die zich moeiteloos in het mannenbolwerk staande hield was mevrouw Annie O'Brien, liefkozende vrouw Annie genoemd. Vrouw Annie was de eerste echte Surinaamse Ticket & Informatieservice. Tegenwoordig zouden wij haar als ZZP-er typeren. Zij hield kantoor (een tafel) in café Nelis, aan het Tiendplein op de Westkruiskade. Je kocht bij haar kaarten in de voorverkoop, verder lotto's en ze had van ieder evenement flyers. Zij dwong van een ieder respect af. Ging je over de scheef dan werd je eerst getrakteerd op haar flonkerende ogen en wie niet bedaarde mocht rekenen op een spervuur van woorden. Op mededogen van de overige gasten in café Nelis hoefde je niet te rekenen 'moest je vrouw Annie niet hebben uitgedaagd'. Een prachtig, sociaal mens die je terecht, de koningin van de Kruiskade kon noemen. Hellen King, fotograaf, is gelukkig nog in ons midden. Zij heeft bijna alle groten in de kaseko- en reggaescene gefotografeerd en is een vaste gast op bruiloften, winti seances en partijen. De interactie die zij oproept is boeiend. Onopvallend beweegt zij

^ Master Blaster.

> Vrouw Annie, de koningin van de Kruiskade.

>> Sukru Sani voor de Sun Club.

zich tussen de gasten op zo een avond, opnames makend, met een minzaam glimlach en afrekenen met degenen die afdrukken van foto's komen ophalen. Sommigen maken met haar een afspraak en gaan thuis langs.

KASEKOFESTJES THUIS, EEN BOEIEND SCHOUWSEL

Er is verschil tussen commerciële kasekofeesten in een zaal, met een entreebedrag aan de poort(in-gang) en kaseko-muziek op verjaardagen in een zaal of thuis die gratis zijn. Vaak spaarden mensen jaren om zelf een feest te kunnen organiseren. Soms traden meerdere orkesten tijdens zo'n happening op. Voor diegenen die weinig geld hadden maar toch graag een feestje wilden bouwen was een optreden thuis een oplossing. In een kleine bezetting (vijf of zes man) werd er thuis gespeeld (bazuinkoor muziek/gecombineerd met kaseko). Meestal werd begonnen met een paar stichtelijke liederen (bijvoorbeeld Welk een vriend is onze Jezus) en daarna werd er flink gedanst op kaseko-muziek. Vervolgens werd stichtelijk afgesloten met 'Kom dank nu allen god'. Een mooier contrast kun je niet hebben.

De thuisfeestjes waren een boeiend schouwspel. Dagen vooraf werden de burens geïnformeerd en de naaste burens werden op de dag van het feest zelf met lekkere gerechten (rijst pom, pastei, nassie, bami etc.) gefêteerd. Maar soms gebeurde het dat, ondanks de voorzorgsmaatregelen, de burens van een straat iets verderop geluidsoverlast ondervonden en de politie inschakelden. Een vast patroon was dan dat het geluid zachter werd gezet en de agenten een drankje kregen aangeboden. Veelal weigerden de dienders. En soms gebeurde het dat

Tijdens het spelen moesten wij de vitrinekast vasthouden omdat de vloer vervaarlijk bewoog door de dansende feestvierders

de politie weer langskwam en dan was het oppassen geblazen. De kans dat de geluidsinstallatie werd meegenomen was levensgroot. Het probleem zat hem vaak ook in de oudbouw in Rotterdam waar de stadsvernieuwing nog niet was doorgedrongen en de huizen slecht geïsoleerd en gehorig waren. Ik herinner mij nog een optreden in oud Crooswijk. Tijdens het spelen (Grupo Orchidee) moesten wij de vitrinekast vasthouden omdat de vloer vervaarlijk bewoog door de dansende feestvierders.

FEESTZALEN

Met de kaseko in de zalen ging het soepel. De meeste feesten vonden toen in de binnenstad van Rotterdam plaats. Zalen als: President (nabij het oude postkantoor aan het Delftseplein), Lommerijk aan de Straatweg, studentengebouw aan de Haringvliet, studentengebouw Hermes in Kralingen, Katendrecht, Kraakpand in Rotterdam West, werden bezocht. Onder andere vanwege parkeerverlast moesten de feesten uitwijken naar locaties aan de rand van de stad, aan de Schuttevaerweg, Real Parbo, Mukol, Behouden Huys, etc. De laatste feestzaal Sunclub (Ronald Verwey) sloot haar deuren op 15 januari 2017 en liet een leegte in feestvierend Rotterdam achter.

KROLLA

De animositeit tussen kaseko in Amsterdam en Rotterdam was niet op het niveau Feyenoord-Ajax, maar voor mij en vele anderen was duidelijk dat de meeste en de beste orkesten zich in de Maasstad bevonden. In de hoogtijdagen waren er tussen de tien en vijftien orkesten, naast de kleine bezettingen die met vijf of zes man speelden in het huiscir-

cuit. In Amsterdam werd wijlen Lieve Hugo (Hugo Uiterloo, 1934-1975) de hemel in geprezen als de beste kasekozanger/entertainer van Nederland. Hij was ook een geweldige muzikant met een stel topmuzikanten om zich heen. Maar laten we Ewald Krolis (1947-2006) uit Rotterdam niet vergeten, die onder andere de Brabanthallen op haar grondvesten deed schudden. Een aimabele man, die stoïcijns bleef doorzingen, terwijl een paar meter verder op, twee vrouwen letterlijk om zijn gunst vochten. Krolla zoals hij liefkozend werd genoemd maakte carrière in Hotel Torarica, toen het beste hotel in Paramaribo. Hij vertrok zoals vele anderen midden jaren zeventig naar Rotterdam en richtte o.a. met zijn broer Robby, het Caribbean Combo op. Na twee spraakmakende singles, kwam in 1979 zijn debuutalbum *Switie Bamaro* uit. Na een aantal maxisingles in de jaren tachtig, bracht Krolis zijn populairste nummer *Mi kanto ma mi de ete* ('ik wankel maar houd stand') uit. In 1985 draaide Radio 3 het nummer regelmatig en dat leidde tot een liveoptreden op deze zender.

Naast alle waardering en roem viel hem in 1986 het noodlot ten deel. Krolla kreeg een auto-ongeluk waardoor hij slechthorend werd en in een rolstoel belandde. Hij trok zich terug uit het publieke leven. In 1995 toonde Bigie Famirman (de grote familie) aan dat hij ondanks zijn beperkingen, de kunst van het zingen niet had verlerd. Helaas overleed hij in 2006, veel te jong, op 59-jarige leeftijd. Rotterdam en Nederland verloor een Master kaseko.

SAXOFONIST CARLO JONES.

Zonder de saxofonisten John Campbell (Twiggy; die een mooie elpee met Ewald Krolis maakte); Ramon Laparra (Master Blaster) Carlo Brandon (Happy Boys/Lieve Hugo) en anderen te kort te doen, is Carlo Jones een van de meest toonaangevende saxofonisten die de kaseko-muziek heeft gekend. Geboren in 1939 in Suriname leerde hij fijne kneepjes van het instrument van zijn vader. In Suriname, speelde hij, naast in vele ensembles, bij de Politie- en later de Militaire Kapel. Toen de militairen van de Troepenmacht in Suriname (Tris) voor 1975 (onafhankelijkheid) konden opteren voor het nieuw Surinaams leger of het Nederlands leger, koos Jones voor Nederland en vertrok. Hij richtte in Nederland de akoestische kaseko/Bigi Puku (oude variant van de kaseko) band, Carlo Jones and the Surinam Troubadours op (wijlen Humphrey Vyent/ drummer-percussionist). Hij heeft jarenlang met de Nazaten (Klaas Hekman, bassaxofonist Rotterdam) gemusiceerd. De eerste keer dat ik met Carlo speelde, leek voor mij een examen. Hoe zou ik als amateursaxofonist dit overleven. Carlo kwam binnen, gooide gelijk een grap eruit en iedereen lag in een deuk. Het ijs was hiermee gebroken. Saxofo-

De eerste keer dat ik met Carlo speelde, leek voor mij een examen. Hoe zou ik dit als amateursaxofonist overleven?

nisten en andere musici stonden vaak in de rij als Carlo speelde. Watervlugge improvisaties, in het lage, midden en hoge register. Bij gevoelige nummers pakte hij met gemak zijn sopraan saxofoon, om vervolgens bij ruige nummers zijn tenorsax te bespelen (speelde ook klarinet en fluit). En altijd een geintje met een sigaartje en glas cognac, soms achteloos in de hand. Als studiomuzikant heeft hij aan tientallen geluidsdragers meegewerkt. Als vaste saxofonist van de Caribbean Combo, de band van Ewald Krolis, heeft hij het orkest tot ongekende hoogte gestuwd. Ik vraag mij soms af of Krolis zo groot was geworden, zonder Carlo Jones in Caribbean Combo. De kaseko-wereld verloor een monument toen Carlo Jones in 2016 kwam te overlijden.

NIEUWE PRIKKELS

Muziek is dynamisch en zonder prikkels is er geen ontwikkeling. Dat geldt zowel voor een nieuwe uitvoering van een klassieke werk als voor een eigentijds arrangement van een oud nummer. Dynamiek blijft nodig. In het jaar 1980 schudde de kaseko-wereld op haar grondvesten. De band Cosmo stars, uit Suriname gehaald door producer Imro Lont, deed Rotterdam (Nederland) voor het eerst aan. So what zal menigeen denken, dat is toch niets bijzonders. Maar dat was het wel. De groep bestond uit Saramaccaanse musici. Saramaccaners zijn de

◀ Ewald Krolis,
de grootste kaseko-
zanger ooit.

▼ Carlo Jones.

grootste Marronstam uit Suriname: de nazaten van slaven, die zich van het juk van de overheersers hadden bevrijd. Decennialang waren Marrons door stedelingen uit Paramaribo weggezet als inferieur, dom, achterlijk enz. Muzikaal deden zij zich, eind jaren zestig, begin zeventiger jaren gelden in eigen orkesten die vrijwel alleen in het Marron-circuit optraden. De grote doorbraak van Marron-musici kwam toen vele muzikanten uit Paramaribo naar Nederland vertrokken en er vacatures opgevuld moesten worden. Vanaf toen waren de Marron-musici niet meer weg te denken uit het muziekcircuit in Suriname. Zo vonden ze uiteindelijk ook hun weg naar Nederland.

Terug naar Cosmo Stars die in 1980 optraden in zaal 'Behouden Huis' aan de Schuttevaerweg. Die avond was muzikaal een openbaring. Zeer gedisciplineerd spelende musici, met mooie harmonische melodieën, strakke ritmische variaties, tot de millimeter af getimede breaks op drums en humor in eigen taal, het Saramaccaans. Het publiek, waaronder veel muzikanten was perplex: kon kaseko zo mooi klinken? Het antwoord was JA. Ik herinner mij nog hoe de band die daarop volgde met lood in de schoenen het podium betrad.

De Marrons (o.a. voorzanger Ernie Seedo alias Boegie) die vaak gediscrimineerd waren geweest, hadden hun visitekaartje afgegeven. Vanaf dat moment speelden vrijwel alle kaseko-orkesten de ritmische figuren van Cosmo Stars na. In de band Exmo Stars verenigden enkele vroegere leden van Cosmo Stars zich nadat zij zich na hun roemruchte optreden in 1980 en nog een aantal bezoeken daarna, definitief in Nederland vestigden.

KASEKO FESTIVAL 81/82

De stichting Solidair organiseerde 1981 en 1982 de landelijke kaseko-festivals Ahoy Rotterdam. Het presenteren van de muziek aan een breed publiek en de stimulering van de kwaliteit waren de belangrijkste doelen. Nadat burgemeester Van de Louw het startsein gaf, maakten diverse groepen waaronder Vyjent Combo, Koele Koele, Ritmico Especial, Profosoe, Caribbean Combo e.a. hun opwachting. Dit onder toezicht van een heuse jury, met als voorzitter Rudy Duurvoort, toenmalig voorzitter van de Algemene Bond van Surinaamse musici. De krant kopte ; Ahoy' danst tot dageraad op kaseko'. Ondanks een financieel tekort kon de organisatie terugkijken op een geslaagd evenement. Toen in 1982 Fra Fra Sound meedeed ontstond er een boeiende discussie of Fra Fra wel kaseko speelde of jazz. In dat jaar organiseerde wijlen activiste Machteld Cairo (Groen Links) een protest, vanwege de vrouwenonvriendelijke teksten in de kaseko muziek.

Voor de geïnteresseerde lezer, die nog niet thuis is in de kaseko-muziek, verwijzen wij graag naar de Muziekbibliotheek van Nederland: www.muziekweb.nl. Met het trefwoord *kaseko* vind je daar ruim 20 uitleenbare albums met minstens 150 verschillende songtitels. Online zijn al direct 30-secondenfragmenten van alle songs thuis te beluisteren.

◀ Jongoe Bala

JONGE RAKKERS

In de jaren negentig werd kaseko Rotterdam 'opgeschrikt' door de groep Jongoe Bala. Een groep bestaande uit een jonge rakkers die allen hun muzikale vorming in Nederland hadden doorlopen. In het begin dacht de gevestigde orde, dit waait weer over. Maar zij vergisten zich. Jongoe Bala trok met hun aanstekelijke funky kaseko, waarin trompettisten dominant waren en leadzanger Carlos del Prado (Master Prado), de toon zette, steeds grotere schare jongeren aan. De feestorganisatoren kozen eieren voor hun geld en zorgden ervoor dat de jonge broeders (Jongoe Bala), stevast onderdeel uitmaakten van hun programmering. Voor tieners, late twintigers en begin dertigers in de jaren negentig was een verjaardagsfeest zonder Jongoe Bala niet geslaagd.

NIET ALTIJD PAIS EN VREE

Wie denkt dat het altijd pais en vree was in de kaseko-wereld vergist zich. Muzikanten kwamen en gingen. Zo ontstonden nieuwe groepen. In een aantal gevallen was geld de splijtzwam. Bandleiders die te weinig of helemaal niet betaalden. Muzikanten die meer betaald wilden worden dan de rest. Zij vonden dat hun spilfunctie in de band (meestal blazers) onvoldoende werd gehonoreerd.

DE KLAD ERIN

Eind jaren negentig kwam de klad in de Rotterdamse kaseko scene. De gemeente Rotterdam (burgemeester Ivo Opstelten) stelde scherpe veiligheidseisen aan de zaalhouders. Broodnodige investeringen leidden tot hogere prijzen voor de huurders en de vraag naar zalen nam af. De krediet crisis (2008) deed een extra duit in het zakje en daarna volg-

de een sanering van de zalen, met name aan de Schuttevaerweg (Schiedam). In combinatie met een verminderde kwaliteit van de kaseko-orkesten, tekende zich een afname van de vraag af. Deze dagen kun je (naast wat kleine gezelschappen) nog een beroep doen op de orkesten, Corona (een verwijzing naar het cocodistrikt Coronie in Suriname) en Sabakoe uit Rotterdam en Kankantrie uit Amsterdam. De band Sabakoe (tropische vogel) verdient een eervolle vermelding. Opgericht in 1984 door trompettist Alfons Heye en zanger Guno Adrianus (beiden ex-Vyent Combo) vliegen zij anno 2020 nog steeds door heel Nederland (Amsterdam, Hoorn, Arnhem, Den Haag en verder) met af en toe een pitstop in Suriname (meestal tijdens de kerstdagen) om de Suries aldaar met hun gevarieerd repertoire te ver blijden. Chapeau!

Dit artikel geeft een schets van de ontwikkeling van de bedrijfstak kaseko in de vorige decennia. De pretentie is niet om volledig te zijn en sommigen zullen zich allerlei facetten, gebeurtenissen herinneren die best in het artikel hadden gepast. Geen man/vrouw overboord. Ik hoop dat dit artikel inspiratie biedt voor veel meer analyses, beschrijvingen en wellicht kan de optelsom leiden tot een boek over de kaseko in Rotterdam. Ik ben benieuwd.

Aan de totstandkoming van dit artikel werkten mee: Ronald Verwey, ex-eigenaar van de laatste Surinaamse feestzaal 'Sunclub'; sponsor van het beeldmateriaal; Imro Lont, de langstlevende Surinaamse promotor/producer; Louis Balrak, de enig overgebleven muzikant van Conjunto Alegres, Noldy Tjen A Tak, producer/promotor in ruste, Hellen King. Fotografie: Felix Burleson, toenmalig bestuurslid st. Solidair. Met dank aan Marjan Beijering voor redactie en tips.

AGENDA

22 OKTOBER

Algemene Ledenvergadering (ALV) in de Laurenskerk

Nadat eerder dit jaar de geplande ALV werd afgelast vanwege de coronacrisis heeft het bestuur van Roterodamum gemeend de ledenvergadering in oktober op een bijzondere locatie te houden, de Laurenskerk. Deze plek biedt ruimte voor maximaal 150 personen, die allemaal op veilige afstand van elkaar kunnen plaatsnemen. Wij verheugen ons erop om u te ontmoeten op 22 oktober.

Het voorlopige programma:

Voorzitter Frank Roos en penningmeester Emile Hermans treden af en nieuwe bestuursleden worden voorgesteld. Het jaarverslag en het financiële jaarverslag worden ter goedkeuring voorgelegd. De documenten zijn te vinden op www.rotterdamum.nl. Het is de bedoeling dat de agenda voor de ALV aan alle leden per post wordt toegezonden.

Vanaf 16.00 uur is iedereen welkom en de bijeenkomst zal tot 20.00 uur duren. In de Laurenskerk is voldoende ruimte om de RIVM-richtlijnen na te leven. Aanmelden voor 15 oktober via rotterdamum@rotterdamum.nl

Roterodamum Café

Laurenskerk

Aanvang ca.18.30 uur, na beëindiging van de ALV

Na afloop van de Ledenvergadering in de Laurenskerk geeft Carla Tjon een lezing over het thema Oost/ West (lees het interview met Carla op pagina 10). Ook wordt een van de orgels bespeeld worden door twee gastspelers, Roterodamumlid Wytze Patijn en zijn orgeldocent, Wouter Blacquièr. Wouter was tot zeer recent organist van de Paradijskerk op de Nieuwe Binnenweg. In de wandelgangen van de kerk kunt u bovendien kennismaken met verschillende historische verenigingen, die aangesloten zijn bij de Stichting Rotterdam is vele Dorpen (SRiVD).

12 EN 13 SEPTEMBER

Open Monumentendagen

De Open Monumentendagen Rotterdam 2020 vinden plaats op zaterdag 12 en zondag 13 september. Het thema van de Open Monumentendag is: Leermonumenten. Met aandacht voor monumentaal erfgoed op Rotterdam-Zuid omdat ook daar prachtige monumentale schoolpanden staan. Ook de organisatie van de Open Monumentendagen heeft rekening gehouden met alle richtlijnen van het RIVM. Elders in deze Kroniek vindt u een aantal wandel- en fietsroutes met alle informatie over interessante monumenten langs deze routes.

19 NOVEMBER

Roterodamum Café

De lezing van Hans Horsting over het Philips-Kommando in Kamp Vught tijdens de Tweede Wereldoorlog en Coen Schimelpenninck van der Oije met het verhaal over de vijf mannen die gefusilleerd zijn in St. Michelsgestel gaat niet door. Voorlopig houden wij deze datum wel open voor een Roterodamum Café, maar dan met een andere spreker. Meer hierover in de digitale nieuwsbrief, de website en op Facebook.

STEUN MUSEUM ROTTERDAM

Museum Rotterdam mag niet sluiten en trekt dan ook alles uit de kast om te laten zien hoe belangrijk het is voor de stad. Van 5 t/m 13 september kun je gratis genieten van een rijke programmering die, samen met partners uit de stad, wordt georganiseerd.

Het Rotterdams Philharmonisch orkest treedt bijv. op, er worden rondleidingen en workshops georganiseerd en bezoekers kunnen hun eigen 'topstukken' laten taxeren door experts van Vendu Rotterdam.

Er volgen nog veel meer verrassende activiteiten en optredens. Kijk voor alle

informatie op www.museumrotterdam.nl en teken de petitie! Rotterdam kan niet zonder dit stadsmuseum.

ESSAY ROTERODAMUM

DOOR MATTHIJS DICKE

Lessen van Vreewijk, geschreven door Sanneke van Hassel (Rotterdam, 1971), is het vijfde essay in de reeks Essay Roterodamum. Opgegroeid in het landelijke Rhoon voelde Van Hassel zich van jongs af aan thuis bij haar grootouders die in Vreewijk woonden. Het groen, sfeerbepalend voor het tuindorp op Rotterdam-Zuid, gaf haar het gevoel van buiten. Een welkome balans tussen stad en natuur en in schril contrast met de betonnen en stalen uitstraling van het centrum. De zoete herinnering ging verder. Sannekes grootouders waren medebepalend voor haar culturele vorming en interesse, zetten haar misschien zelfs indirect op het spoor van haar schrijverschap. Haar opa was beroepsplanner, die thuis vaak achter de vleugel kroop om voor zijn kleindochter te spelen; haar oma was een deftige dame, literair geïnteresseerd, kundig in de tuin en sociaal geëngageerd. Niet voor niets raakte zij in de familie bekend als 'de koningin van de Groenezoom'.

Van Hassel staat niet alleen stil bij haar persoonlijke herinneringen. Zij combineert deze met een zoektocht naar de oorspronkelijke doelstellingen en verheffende ideeën van de initiatiefnemers van Tuindorp Vreewijk, onder wie de alom bekende bankier en bestuurder K.P. van der Mandele, stedenbouwkundige M.J. Granpré Molière en architect P. Verhagen,

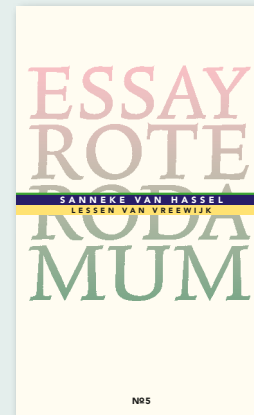
➤ Claes van Roon, Van Hasselts oma, (links) met een vriendin op de brug over de Langegeer, begin jaren dertig.

▼ Familie voor de Groenezoom 218, eind jaren dertig.

verantwoordelijk voor het groenplan. De wijk komt vervolgens tot leven wanneer Van Hassel de ideële achtergronden toetst aan de praktisch idealistische vertaling daarvan door onder anderen Lucy Havelaars initiatief tot het Zuider Volkshuis. Tot slot brengt Van Hassel een bezoek aan het huidige Vreewijk, om te aanschouwen wat er van al deze plannen en idealen vandaag de dag nog aanwezig is. Zij kon zich niet aan de indruk onttrekken dat Vreewijk enigszins aan verloedering ten prooi was gevallen, maar evenmin aan de indruk dat de onderliggende kracht van de lokale gemeenschap nog altijd sterk aanwezig is.

Lessen van Vreewijk is persoonlijk, historisch, actueel en maatschappelijk. Sanneke van Hassel is erin geslaagd om - tegen de achtergrond van haar eigen familiegeschiedenis - een warm en realistisch beeld te schetsen van een wijk in ontwikkeling: van idee tot werkelijkheid, subtiel confronterend, uitsluitend door haar herinnering, waarneming en ervaring te laten spreken.

Lessen van Vreewijk is het vijfde Essay Roterodamum. Eerder verschenen in deze reeks essays van H.J.A. Hofland, Kees Moeliker, Ester Naomi Perquin en Sylvain Ephimenco. Essay Roterodamum is een initiatief van Stichting Historische Publicaties Roterodamum en tot stand gekomen onder redactie van Matthijs Dicke, Arij de Boode en Nelleke Noordervliet.

Met een drukpers de oceaan over Koloniale boekcultuur in Nederlands-Indië (1816-1920)

Auteur Lisa Kuitert
Uitgeverij Prometheus
€ 29,99

Ergens op de bodem van de Stille Oceaan liggen nog de restanten van een Nederlandse drukpers, overboord gegooid in 1824 toen op het schip dat de pers vervoerde mouterij uitbrak. Het is een van de vele markante lotgevallen rondom boeken en boekhandel in het voormalige Nederlands-Indië die Lisa Kuitert in dit boek voor het eerst en op aantekelijke wijze onder de aandacht brengt. Werd in de kolonie dan gelezen? Waren er dan uitgevers, boekhandels, drukkerijen? Ja, heel veel zelfs. Geschreven op palmblederen, gekerfd in houtblokken of ge(steen)drukt met inkt van de damarboom.

In de koloniale geschiedenis waren boeken belangrijk. Zakenmensen en idealisten uit Nederland trotseerden talrijke gevaren zoals tijgers, kannibalen en schipbreuk, maar ook censuur om in de lange negentiende eeuw de reis te maken naar de Oost en daar een boekhandelsbedrijf op te zetten. Zij namen Indonesiërs in dienst die zo het vak leerden en vervolgens zelf een bedrijf begonnen. En dan blijkt dat boeken geen neutrale goederen zijn, maar dat de boekcultuur sterk heeft bijgedragen aan de opkomst van de onafhankelijkheid van Indonesië.

Lisa Kuitert publiceert regelmatig over boeken en uitgeverijen, in tijdschriften en kranten. Recente boeken van haar hand zijn *Het boek en het badwater*, over de betekenis van papieren boeken en (in samenwerking) *De zin van het lezen*, over het leesgedrag van Lucebert. Zij is als hoogleraar Boekwetenschap verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Dichter in de jungle **winnaar Libris Geschiedenis prijs 2019**

Auteur Roelof van Gelder
Uitgever: Atlas Contact
Prijs € 24,99

Over het leven van John Gabriel Stedman 'de Multatuli van Suriname' (1744-1797) 'Dichter in de jungle', van Roelof van Gelder is een indrukwekkende biografie over het leven van John Gabriel Stedman 'de Multatuli van Suriname'. Stedman, een Schots-Nederlandse officier, schreef het in 1796 verschenen boek 'Narrative of a five years' expedition against the Revolted Negroes of Surinam'.

Stedman maakte deel uit van een expeditieleger in Suriname dat als taak had slaven op te sporen die van hun plantages waren weggelopen. In zijn boek beschreef Stedman gedetailleerd de gruwelijke wijze waarop sommige plantage-eigenaren omgingen met hun slaven. Het boek was geïllustreerd met tachtig op Stedmans eigen tekeningen gebaseerde gravures en werd vrijwel meteen een internationaal succes. Het werd vertaald in meerdere talen, waaronder het Nederlands. Hierdoor werd dit boek een belangrijk instrument in de strijd tegen de slavernij. Stedmans prenten zijn nog steeds iconen van de slavernijgeschiedenis.

Cor Boot als jonge zeeman

BOEKENTIP VAN DE DAMES VAN AMESZ

Scheepsrampen en Jappenkampen
Auteur Hendrik Boot
Uitgever eigen beheer?
Prijs € 29,50

In het boek "Scheepsrampen en Jappenkampen" achterhaalt Hendrik Boot het schokkende relaas van zijn vader Cor, die als zeeman in de oorlog belandde. Cor Boot overleefde de torpedering van de Wangi Wangi en de Junyo Maru, de Jappenkampen op Java en Sumatra en de Pagan Baroe spoorweg maar sprak vrijwel niet over zijn traumatische ervaringen. Hendrik is op zoek gegaan naar antwoorden op de vragen die hij had. Boeiend schrijft Hendrik over deze onvoorstelbare oorlogsgeschiedenis, de misdadige agressie en de ontkenning van Japan en de wil om te overleven. Hij las hiervoor diverse artikelen, boeken en internetsites, herinnerde zich verhalen van zijn vader en kon zo zijn vaders geschiedenis reconstrueren. Om kippenvel van te krijgen.

Boekhandel J. Amesz
Voorschoterlaan 145a
3062 KM Rotterdam
www.amesz-boekhandel.nl

KRONIEK NO 26 • SEPTEMBER 2020

SPEERPUNT

STEUN MUSEUM ROTTERDAM

TEKEN DE PETITIE OP
MUSEUMROTTERDAM.NL
ROTTERDAM
KAN NIET ZONDER!

